

EESTI EVANGEELIUMI KRISTLASTE JA BAPTISTIDE
KOGUDUSTE LIIT

KÕRGEM USUTEADUSLIK SEMINAR

Rait Tõnnori

**PÜHA ÕHTUSÖÖMAAJA TALITUSE
LÄBIVIIMINE EKB LIIDU KOGUDUSTES**

Diplomitöö

Juhendaja: Leho Paldre, M.A.

Tallinn 2021

Olen koostanud lõputöö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjalikest allikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Autor: R. Tõnnori .....

(allkiri ja kuupäev)

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. ARUSAAM PÜHAST ÕHTUSÖÖMAAJAST EKB LIIDUS.....	8
1.1. Püha õhtusöömaaja tähendusest.....	9
1.1.1. Uue lepingu tunnistus.....	9
1.1.2. Osadus Kristuse ja koguduse vahel.....	10
1.1.3. Kristuse surma mälestamine.....	11
1.1.4. Eskatoloogiline kuulutus	12
1.2. Püha õhtusöömaaja seadmisest	12
1.2.1. Seadmise õigus.....	12
1.2.2. Seadmise järjekord	13
1.2.3. Seadmisel kasutatavad sõnad, elemendid ja vahendid	14
1.3. Püha õhtusöömaajal osalemisest.....	15
1.3.1. Avatud ja suletud püha õhtusöömaaeg.....	16
1.3.2. Osalemise sagedus.....	17
1.3.3. Osalemine vääritud viisil ja ilma usuta	18
1.3.4. Püha õhtusöömaajal osalemise keelamine	19
1.3.5. Vastastikune külalislahkus	20
2. PÜHA ÕHTUSÖÖMAJA LÄBIVIIMINE EKB LIIDU KOGUDUSTES	21
2.1. Uurimuse meetodika.....	21
2.2. Püha õhtusöömaaja tähendusest.....	23
2.3. Püha õhtusöömaaja seadmisest.....	25
2.4. Püha õhtusöömaajal osalemisest.....	30
2.5. Kokkuvõte EKB Liidu piirkonnavanemate vaadetest	34
3. KOKKUVÕTE.....	37
Kasutatud kirjanduse loetelu	39
SUMMARY	41

SISSEJUHATUS

Käesoleva diplomitöö „Püha õhtusöömaaja talituse läbiviimine EKB Liidu kogudustes“ eesmärgiks, nagu ka töö pealkiri viitab, on uurida püha õhtusöömaaja talituse läbiviimist Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Koguduste Liidu kogudustes.

Teema vastu hakkasin huvi tundma seoses vaimuliku teenimistööga Oleviste koguduses. Diakonina on minu roll koguduses aidata kaasa püha õhtusöömaaja talituse läbiviimisel. Olen pidanud oma vaimulikus teenimistöös küsima: Mida püha õhtusöömaag tähendab? Miks Jeesus püha õhtusöömaaja seadis? Kuidas me mõistame Kristuse kohaolul püha õhtusöömaaja osaduses? Kellel on õigus püha õhtusöömaaga seada? Kelle on õigus püha õhtusöömaaja lauas osaleda? Kas on kohane osaleda teiste kirikute püha õhtusöömaaja talitusel? Mida peaksime kasutama püha õhtusöömaaja andidena? Nendele küsimustele vastuseid otsides leidsin, et isegi ühes koguduses võib olla mitmeid erinevaid seisukohti. Sellest tulenevalt tekkis soov uurida, kui ühtsed on arusaamad EKB Liidu kogudustes püha õhtusöömaaga puudutavates küsimustes. Peamisteks **uurimisküsimusteks** on: Mis on püha õhtusöömaaja tähendus EKB Liidus? Kuidas seatakse püha õhtusöömaaga EKB Liidus? Kes ja millistel tingimustel võib osaleda püha õhtusöömaaja talitusel EKB Liidus?

Käesolev töö ei püüa kõiki püha õhtusöömaaja läbiviimisega seotud teoloogilisi probleeme lahendada. Tegemist on tundliku temaga, mis puudutab sügavalt iga koguduse identiteeti. Vabakoguduslikus traditsioonis peavad koguduslikud põhimõtted minu arvates välja kujunema ühises vaimulikus tunnetuses ja temaatilistes aruteludes pikema aja jooksul. Loodan südamest, et see töö aitab vähemalt nendes küsimustes kaasa mõelda. Tunnistan, et minu esitatud seisukohad võivad olla ka poolikud ning isiklikus piibliuurimises ja vaimulikus teenimispraktikas aja jooksul muutuda.

Püha õhtusöömaaja mõistet kasutan töös kõige sagedamini. Otsustasin selle mõiste kasuks, kuna vastavasisulisel kirjanduses on üldiselt seda mõistet kõige enam tarvitatud. Samuti kasutatakse mõistet *püha õhtusöömaag* enamasti ka Liidu koguduste põhikirjades ning ametlikes dokumentides. Mõiste on Eestis võrdlemisi üldlevinud ja arusaadav kõikidele kristlastele, olenemata konfessionaalsest kuuluvusest. EKB Liidu kogudustes on eelistatud pigem mõisteid, mida kasutatakse Uues Testamendis. Tärk nimetab „Markuse evangeeliumi seletuses“ kõige enimkasutatavateks mõisteteks *Issanda õhtusöömaaga* (1Kr 11:20), *Issanda*

lauda (1Kr 10:21) ja *leivamurdmist* (Ap 2:42; 20:7) (Tärk 1993, 464-465). Töös on kasutatud Tärki nimetatud mõisteid pigem siis, kui viitan mõnele allikale või kui intervjuueeritav on antud terminit kasutanud.

EKB Liit ehk Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Koguduste Liit on põhiliselt 19. sajandi usuliste ärkamisliikumiste tulemusel tekkinud vabakoguduste ühendus, mis on tänaseks suurim vabakogudusi ühendav ühendus Eestis. EKB Liit koondab enda alla 85 kogudust, kuhu kuulub 2020. aasta 1. jaanuari seisuga 6493 liiget (Aastaraamat 2019, 60). EKB Liit on oma olemuselt kongregatsionalistlik koguduste võrgustik, kus kohalikul kogudusel on õigus oma vaimulike praktikate üle ise otsustada, kuid samas tuleb vastavalt Liidu põhikirjale (§ 15) oma tegevuses lähtuda EKB Liidu põhikirjast (EKB Liidu põhikiri). EKB Liidu koguduste liikmeteks on „vaimuliku uuestisünni läbi elanud ja usus ristitud inimesed, kes järgivad oma elus Jeesust Kristust ja kannavad edasi kristlikku evangeeliumi“ (*Ibid.*).

Uurimismeetodiks valisin kvalitatiivse uurimismeetodi. Andmete kogumiseks viisin läbi poolstruktureeritud intervjuud EKB Liidu piirkonnavanematega. EKB Liidu kogudused on jagatud piirkondadesse, piirkonda kuuluvate koguduste pastorid või koguduste volitatud esindajad valivad omakorda vastavalt Liidu põhikirjale enda seast piirkonna esindaja, kes esindab piirkonna kogudusi ühtlasi ka Liidu vanematekogus. Intervjuueeritavatele piirkonnavanematele esitasin küsimusi püha õhtusöömaaja praktilise läbiviimise kohta kogudustes. **Valimi koostamisel** ja intervjuude läbiviimisel oli eeldus, et piirkondade esindajate küsitlemine võimaldab saada tervikliku ja ülevaatliku pildi püha õhtusöömaaja läbiviimisest igas piirkonnas.

Töö teoreetilises osas olen kasutanud erinevaid piiblikommentaare ja analüüsinud iseseisvalt püha õhtusöömaaja läbiviimist puudutavaid kirjakohti. Samuti on antud teemal ilmunud mitmeid temaatilisi kokkuvõtteid erinevate konfessioonide teoloogilistest seisukohtadest, millele toetun. Eesti keeles kahjuks on püha õhtusöömaaga puudutavaid toeseid vabakiriku seisukohast ilmunud kaasajal suhteliselt vähe. Leidub akadeemilisi uurimusi, kuid enamasti on need kirjutatud silmas pidades luterliku kiriku konteksti. Võõrkeelse kirjanduse puhul osutus probleemseks usaldusvääruse kontrollimine, kuna mulle tundmatud autorid võivad ka esitada hereetilisi ja ebapiibellike seisukohti, mis ei kattu EKB Liidu seisukohtadega.

Kuna töö keskendub püha õhtusöömaaja läbiviimisele EKB Liidu kogudustes, mitte niivõrd selle tähendusele laiemas mõistes, siis on enesestmõistetav, et suuremas osas olen allikmaterjalina kasutanud EKB Liidu taustaga autorite materjale. Suureks abiks oli EKB Liidu

2007. aastakonverentsi poolt kinnitatud ametlik dokument „Piibli õpetus Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Koguduste Liidus“, mis on ühtlasi 2008. aastal välja antud ka trükisena. Dokumendi neljandas peatükis on sõnastatud EKB Liidu põhilised arusaamad püha õhtusöömaaja osas. Töö teoreetiline osa lähtubki suuresti selles dokumendis toodud tähelepanekutest ja esile toodud kirjakohtadest. Nimetatud dokumendi puhul tuleb veel mainida, et kuigi algtekst on koostanud Joosep Tammo ja Peeter Roosimaa poolt, siis osalesid dokumendi koostamisel veel mitmed Liidu pastorid ja töötajad – seega on tegemist laiapõhjalise dokumendiga, mis on sündinud Liidu koguduste pastorite ja töötajate koostöö tulemusena. Erinevate kirikute seisukohti püha õhtusöömaaja osas aitas paremini mõista Eesti Kirikute Nõukogu teoloogiakomisjoni poolt välja antud kokkuvõtte pealkirjaga „Armulaud Eesti Kirikute Nõukogu liikmeskirikutes“.

Püha õhtusöömaaja talituse praktilist läbiviimist EKB Liidu kogudustes kirjeldab lühidalt Osvald Tärge poolt koostatud käsiraamat „Vaimulikud talitused Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Koguduste Liidus,“ mille Toivo Pilli poolt täiendatud ja parandatud trükk ilmus 2008. aastal. Masinkirjaliselt oli käsiraamat kasutusel Liidu pastorite seas juba nõukogude ajal. Kuna Liidu mitmed tänased seisukohad on suuresti Tärge poolt kujundatud, siis olen paratamatult pidanud suures osas ka antud töös toetuma Tärge kirjutistele. Lisaks vaimulike talituste käsiraamatule, aitasid Tärge piibliseletused ja Liidu töötajatele peetud loengud *vendluse printsiipidest* mõista püha õhtusöömaaja tähendust baptistliku teoloogia seisukohast. Evangeeliumi kristlaste seisukohti on mõtestanud ja sõnastanud Oskar Olvik piibliseletustes ja raamatus „Mälestused“.

Töö struktuur kujunes suuresti välja uurimusliku osa küsimuste grupeerimise tulemusena. Liidu piirkonna vanematele esitatud küsimused liigitusid loogiliselt kolme gruppi: püha õhtusöömaaja tähendus, püha õhtusöömaaja seadmine ja püha õhtusöömaajal osalemine. Uurimuslikust osast lähtudes, koosneb ka teoreetiline osa samuti kolmest suuremast peatükist. Esimeses peatükis on käsitletud püha õhtusöömaaja tähendust. Teises peatükis on käsitletud püha õhtusöömaaja seadmist. Kolmandas peatükis on käsitletud osalemise õigust.

Varasemalt on püha õhtusöömaaja temaatikat käsitletud vabakiriklikus traditsioonis Tarmo Kähr, kes kaitses oma diplomitöö „Püha õhtusöömaag Eesti vabakirikute kontekstis“ 1995. aastal. Kähr analüüsis püha õhtusöömaaja tähendust, kuid töös ei kajastu EKB Liidu pastorite enda seisukohad ja töö eesmärk on anda pastoritele praktilisi soovitusi lähtudes Uue Testamendi tekstidest. Lisaks on püha õhtusöömaaja tähendust Uues Testamendis varasemalt käsitletud

põhjalikult Margus Kask oma diplomitöös „Söömaaeg ja Püha Õhtusöömaaeg Uues Testamendis“ 2001. aastal. Lisaks väärub mainimist, et püha õhtusöömaaaja teematikat käsitleb ühe töö osana ka Erki Tamm oma 1993. aastal kaitstud diplomitöös „Vaimulike talituste rituaalse käsitlemise võimalustest“.

Paneb mõnevõrra imestama, et viimastel aastakümnetel ei ole niivõrd tähtsa ja koguduse elu keskmes oleva teema osas ühtegi diplomitööd Kõrgemas Usuteaduslikus Seminaris kirjutatud. Jääb ainult loota, et see ei ole märk püha õhtusöömaaaja talituse olulisuse vähenemisest EKB Liidu kogudustes.

Tänan diplomitöö juhendajat Leho Paldret ja kõiki piirkonnavanemaid, kes olid valmis vestlema ja jagama oma kogemusi seoses püha õhtusöömaaaja läbiviimisega. Kõige enam tänan oma abikaasat, kes võimaldas võtta töö kirjutamiseks vajalikku aega pere arvelt.

1. ARUSAAM PÜHAST ÕHTUSÖÖMAAJAST EKB LIIDUS

Uues Testamendis kirjeldatud sündmused püha õhtusöömaaja esmakordsest seadmist leiavad aset paasapühade kontekstis. Suure neljapäeva õhtul, vahetult enne ristilöömist, pidas Jeesus oma lähimate jüngritega traditsioonilist paasasöömaaga, mille käigus ta võttis leiva, murdis ja jagas jüngrite vahel. Seejärel võttis ta karika ja kõik jüngrid said sellest osa. Jeesus andis traditsioonilisele paasasöömaajale täiesti uue tähenduse, käskides mälestada sellisel kombel jüngritel oma surma. Uuest Testamendist leiame neli kirjeldust, mis jutustavad püha õhtusöömaaja seadmisest: Mt 26:26-29; Mk 14:22-25; Lk 22:17-20 ja kõige varasema püha õhtusöömaaja seadmist kirjeldava teksti leiame apostel Pauluse kirjast Korintose kogudusele 1Kr 11:23-32. Uue Testamendi kirjeldustest leiame mitmeid erinevaid tähendusi, mida püha õhtusöömaag endas kannab. EKB Liidu aastakonverentsi poolt kinnitatud „Piibli õpetus EKB Koguduste Liidus“ dokumendis tuuakse välja seitse tähelepanekut seoses püha õhtusöömaajaga Uues Testamendis (EKB Liit 2008, 34-36):

1. Jeesus Kristus seadis oma kogudusele püha õhtusöömaaja ehk leivamurdmise, mis on tunnistus meile antud uuest lepingust.
2. Kristuse kogudus on algusest peale tänu ja rõõmuga kogunenud Issanda laua ümber, et üksteisega leiba ja karikat jagades kogeda Püha Vaimu läbi osadust Kristusest endast ja Tema lunastustööst.
3. Võttes osa pühast õhtusöömaajast tuletame me endale meelde Jeesuse Kristuse kannatust ja surma ning kogeme Tema õnnistavat lähedust ja osadust.
4. Pühakiri manitseb meid pühast õhtusöömaajast südame poolest puhastatuna ja väärilt osa võtma.
5. Püha õhtusöömaag on kõigi uuestisündinud usklike ja koguduse osaduse märk oma Lunastaja ja Päästjaga ning kõigi Tema ihu liikmetega. See laud kõneleb lepitusest Jumalaga ja lepitusest kaasinimestega.
6. Võttes osa „Issanda lauast“ kuulutame Tema taastulekut aus ja väes.
7. Issanda laud annab meile uut jõudu ja täidab usujulgusega, et elada, tunnistada ja teenida selles maailmas koos Kristusega.

1.1. Püha õhtusöömaaja tähendusest

Nagu peatüki alguses mainitud, kannab püha õhtusöömaag endas mitut erinevat tähendust. Selles peatükis on vaatluse all, milliseid olulisi tähendusi EKB Liidus Uue Testamendi põhjal esile tuuakse, lähtudes aastakonverentsi poolt kinnitatud dokumendist „Piibli õpetus Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Koguduste Liidus“ ja EKN teoloogiakomisjoni poolt koostatud „Armulaud Eesti Kirikute Nõukogu liikmeskirikutes“ kokkuvõttest.

1.1.1. Uue lepingu tunnistus

EKN teoloogiakomisjoni poolt koostatud brošüüris öeldakse: „Oma viimasel söömaajal enne oma ristisurma kuulutas Kristus Jeesus välja uue õiguskorra, uue lepingu (1Kr 11:25; Mk 14:24; Lk 22:20; Mt 26:28), mis tema ristisurma ja surnust ülestõusmise läbi muutus kehtivaks. Nii on püha õhtusöömaag uue lepingu tähis ja sellest osavõtt tunnistus uuest lepingust“ (EKN 2017, 32). Piibliõpetuse dokumendis on sõnastus kokkuvõtlikum: „Jeesus Kristus seadis oma kogudusele püha õhtusöömaaja ehk leivamurdmise, mis on tunnistus meile antud uuest lepingust“ (EKB Liit 2008, 24).

Jeesus ütles Matteuse evangeeliumi järgi: „Sest see on minu lepinguveri, mis valatakse paljude eest pattude andeksandmiseks!“ (Mt 26:28). Lk 22:20 järgi ütleb Jeesus: „See karikas on uus leping minu veres, mis teie eest valatakse.“ Kirjakohtade põhjal mõistame, et Jeesuse Kolgatal valatud lepinguveri on otseses seoses pattude andeksandmisega. Pattude andestus saab osaks neile, kes on astunud verelepingusse. Jeesuse Kristuse ohvrisurma tähendusest kirjutab Sten Nilsson raamatus „Vereleping“ ja toob välja, et Vana Testamendi aegse loomohvri veri ainult kattis patu, kuid ei kaotanud seda. Loomohvri veri ainult varjas patu Jumala eest, kuid Jeesuse veri valati selleks, et patt lõplikult kustutada. Jeesuse ristisurma läbi sai patuprobleem lõpliku lahenduse (Nilsson 1991, 111). Seega uus leping ei saanud õiguslikult kehtima hakata püha õhtusöömaaja seadmisega, vaid alles peale Kristuse ohvrisurma, kui veri oli tõeliselt valatud. Roosimaa ütleb, et sündides oli Jeesus Siinai lepingu alune ja kogu tema elu pidi olema selle lepinguga vastavuses, kuid läbi surma ta vabanes seaduse alt ja see võimaldas tal teha inimkonnaga uue lepingu, mille õigusvõime on senisest suurem. Jeesus võis küll enne surma uue lepingu välja kuulutada, kuid kehtima sai see hakata alles peale tema ristisurma ja surnust ülestõusmist (Roosimaa 2016, 150). Olvik ütleb, et püha õhtusöömaag ei ole uue lepingu sõlmimine Jumalaga, vaid selle lepingu mälestamine (Olvik 2014. 277).

„A Dictionary of Jewish-Christian Relations“ andmetel on lepingu mõistet kristluses ja juutluses mõistetud kohati erinevalt. Siiski nõustuvad mõlemad traditsioonid sellega, et Jumal algatab lepingu alati kogukonda kuuluvate inimestega, mille tulemusena kogukond nõustub teatud kohustustega ja võtab vastutuse lepingu partnerina (Kessler ja Wenborn 2006, 109). Sellisel juhul ei tuleks püha õhtusöömaaega mõista niivõrd uskliku individuaalse lepingu taaskinnitamisena, vaid kogudus ühiselt kinnitab uuesti püha õhtusöömaaaja läbiviimise kaudu omapoolselt lepingut, millesse Jeesus on usklikud kogudusena kutsunud. Jeesuse poolt seatud uus leping on oma olemuselt justkui Jumala poolne heatahte ja armastuse akt, kus kogudusel ei ole midagi omaltpoolt vastu anda, vaid ainult armust vastu võtta. Püha õhtusöömaaaja lauas osaledes kinnitab kogudus oma soovi püsida Jeesuse poolt seatud ja välja kuulutatud uues lepingus. Lepingu sümboli või tähisena karika kasutamises ei olnud midagi erakordset. „The Encyclopedia of Judaism“ andmetel oli üsna tavaline, et piibliaegadel oli lepingu kinnituseks mõni väline sümbol või tähis. Näitena tuakse vikerkaart, mis pidi sümbolina kinnitama lepingut Jumala ja Noa perekonna (päästetud inimkonna) vahel, samuti oli lepingu sümboliks kividest laotud monument Jaakobi ja Laabani vahel (1Ms 31:51). Üsna levinud praktika oli leping kinnitada võõruspeoga, mille käigus ühiselt söödi ja joodi (Wigoder 1989, 181).

1.1.2. Osadus Kristuse ja koguduse vahel

Phillips ütleb, et püha õhtusöömaaeg asetab nähtava märgi Kristuse koguduse liikmete ja maailma vahele (Phillips 2005, 11). Juhani Kuosmanen ütleb raamatus „Mida õpetab Piibel?“, et pühast õhtusöömaajast osavõtja peab olema uuestisündinud (Kuosmanen 1995, 93). Seega ei ole püha õhtusöömaaeg mõeldud kõigile inimestele, vaid osalemine eeldab eelnevat eraldumist maailmast ning astumist läbi vaimuliku uuestisünni isiklikku osadusse Kristusega. Püha õhtusöömaaeg on uuestisündinud usklite osaduse märk oma Issanda Jeesuse Kristusega. Siinkohal peame küsima, kuidas mõistetakse Kristuse kohalolu koguduse keskel EKB Liidu kogudustes? EKN teoloogiakomisjoni poolt koostatud kogumikus on sõnastatud Kristuse kohalolu mõistmine järgnevalt: „Kuidas Kristus kohal on, kas Püha Vaimu kaudu või mingil muul viisil, ei ole määrav. Oluline on, et vastavalt oma lubadusele on ta omade keskel. Tähtis on, et kui ollakse koos Kristuse nimel, siis on seal ka Kristus ise“ (EKN 2017, 33). Kristuse kohalolu ei seostata seega püha õhtusöömaaaja läbiviimisel kasutatavate elementidega, vaid kogetakse vaimulikult kristlaste omavahelises osaduses. Lord ütleb, et ülestõusnud Issanda reaalne vaimulik ligiolu ei ole elementides, vaid uskliku inimese südames (Lord 1947, 90). Baptistlik traditsioon lähtub pigem Zwingli ja Calvini arusaamast, mille järgi leib ja karikas on nähtavad sümbolid, mis esindavad Kristust. Calvin oli seisukohal, et leib ja vein jäävad selleks,

mis nad on, kuid Kristus on siiski koguduse keskel ja püha õhtusöömaaja lauas otseses ühenduses kogudusega (Lord 1947, 87-88).

Lord osundab raamatus „The Holy Communion“ Robinsonile, kelle arvates väljendub vaimulik ühtsus selles, et usklikud on eelnevalt ristitud ühes Vaimus (Lord 1947, 89). Lord märgib, et baptistid loovad ristimise ja püha õhtusöömaaja vahele otsese seose – nimelt kaks Issanda seadmist tugevdavad teineteist. Lisaks mainib Lord, et nii ristimise, kui ka püha õhtusöömaaja puhul baptistlikus traditsioonis on oluline osaleja isiklik usk (Lord 1947, 89). Seega isikliku osaduse kogemiseks Kristusega, on määravaks teguriks eelkõige uskumine Kristusesse.

Toivo Pilli ütleb, et püha õhtusöömaaja lauas saab kogudus jälle koguduseks ning selles väljendub usklike osaduse sügavam mõõde, kus karika ja leivaga oma kõrvalseisja teenimine rõhutab osalejate võrdsust ja üldist preestriseisust. Lisaks tuletab Pilli arvates püha õhtusöömaag meelde, et jumalateenistusel on ruumi Jumala saladusel, tema seletamatul toimimisel, kus kõike ei ole võimalik lahti seletada (Pilli 2007, 205). EKB Liidu kogudustes ei mõisteta püha õhtusöömaaga seega ainult sümboolses tähenduses, vaid see on reaalne toimiv osadus koguduse ja Issanda Jeesuse Kristusega.

Seega võime kokkuvõtlikult öelda, et Kristus on eriliselt püha õhtusöömaaja pidamise hetkel koguduse keskel ja kogudus kogeb otsest osadust Püha Vaimu läbi nii üksteise, kui ka Kristusega. Kui erinevate usuliikumiste usulised tavad ja teoloogilised põhimõtted võivad erineda väga laialt skaalal, siis püha õhtusöömaaga viivad läbi ja praktiseerivad kõik kristlikud kirikud. Olenemata erinevustest ja teoloogilistest rõhuasetustest, moodustub kogu maailma kristlaskonnast Jumala rahvas, kelle omavahelise ühise osaduse märgiks on karikas ja leib.

1.1.3. Kristuse surma mälestamine

Kuosmanen ütleb, et püha õhtusöömaag on Kristuse isiku ja tema töö mälestamine (Kuosmanen 1995, 93). Kristuse surma mälestamise mõtet rõhutab esimene kiri korintlastele eriti tugevalt: „See on minu ihu, mis teie eest antakse. Tehke seda minu mälestuseks!” Selsamal kombel võttis ta ka karika pärast õhtusöömaaga ja ütles: „See karikas on uus leping minu veres. Nii sagedast kui te sellest joote, tehke seda minu mälestuseks!” (1Kr 11:24b-25). Nagu eelnevalt mainitud, siis püha õhtusöömaag lähtub juutlikust paasasöömaajast. Tärk selgitas töötegijatele peetud ettekandes, et nõnda nagu paasatalle söömine oli täielikult mälestussöömaag, millega meenutati pääsemist Egiptusest, nii seadis ka Jeesus püha õhtusöömaaja oma ristisurma mälestamiseks, kus usklik inimene osaledes mõtleb uuesti

tõsiasišale, et tema on patune, kes on saanud andestuse ja uue elu Kristuse surma kaudu (Tärk, Meie vendluse printsiipidest).

Mälestamise mõte ei ole ainult minevikusündmuse meenutamine, vaid ka selle edasi andmine järgmistele põlvkondadele. Egiptusest lahkumise järel anti isadele korraldus jutustada pääsemisest oma lastele. Phillips ütleb, et regulaarse paasasöömaaja läbiviimise kaudu juutlikus traditsioonis lisati iga järgnev uus põlvkond Egiptuse orjusest päästetute hulka (Phillips 2005, 10). Issanda surma mälestamine kannab samuti edasi sõnumit ristisurma ja ülestõusmise erakordusest ja olulisusest, mida tuleb edasi anda järgmistele põlvkondadele ning mida ei tohi unustada.

1.1.4. Eskatoloogiline kuulutus

Piibliõpetuse dokumendis öeldakse: „Võttes osa „Issanda lauast“ kuulutame Tema taastulekut aus ja väes“ (EKB Liit, 35). Kõikides püha õhtusöömaaja seadmist kirjeldavates Uue Testamendi kirjakohtades on eskatoloogiline tulevikuvaatav ja Kristuse tagasitulekut ootav aspekt. „Sest iga kord, kui te seda leiba sööte ja karikast joote, kuulutate teie Issanda surma, kuni tema tuleb“ (1Kr 11:26). Jeesuse sõnade põhjal võime mõista, et püha õhtusöömaaeg on justkui eelsündmuseks tulevasele kuninglikule pulmapeole, millest saame tõeliselt osa alles tulevastel aegadel. Jeesus ise ütles jüngritele: „Sest ma ütlen teile, mina ei joo nüüdsest peale viinapuu viljast, kuni Jumala riik on tulnud“ (Lk 22:18). Kuosmanen ütleb, et püha õhtusöömaajal on ette- kui ka tahapoolle viitav tähendus ja iga osavõtja kuulutab ühtlasi Kristuse tulemist. Püha õhtusöömaajale kogunev rahvas kuulutab ette Jumala rahva lõplikku kogunemist ühisele söömaajale Jumala riigis (Kuosmanen 1995, 93).

1.2. Püha õhtusöömaaja seadmisest

Järgnevalt vaatleme püha õhtusöömaaja seadmist EKB Liidu kogudustes.

1.2.1. Seadmise õigus

EKN teoloogiakomisjoni koostatud kokkuvõttes öeldakse: „EKB Liidu kogudustes on reeglina püha õhtusöömaaja seadmise õigus koguduse pastoril ja diakonitel. Eriolukordades võib kogudus volitada püha õhtusöömaaega seadma ka teisi koguduse liikmeid“ (EKN 2017, 35). EKB Liidu kogudustes on olnud traditsiooniks, et püha õhtusöömaaja seadmise viivad läbi koguduse poolt volitatud ja vastutavasse ametisse määratud isikud, kellel on selleks vastav

ettevalmistus ning koguduse tunnustus. Apostlid määrasid kogudustes vanemad, kes ametisse õnnistati. Vanemate ülesanneteks oli ka ristida ja viia läbi leivamurdmist. Siiski ei tähenda see seda, et pastori või diakoni poolt läbiviidud talitusel oleks kuidagi suurem vaimulik mõju, vaid tegemist on pigem koguduse korra ja distsipliini küsimusega. Tärk ütleb vaimulike talituste käsiraamatus: „Me usume, et /.../ tähtis on Issanda kutse ja läkitus, mida ka kogudus tunnustab“ (Tärk 2008, 7). Uue Testamendi õpetuse järgi on kõik usklikud kutsutud üleüldisesse preestriteenistusse. Kui erakorralistel puhkudel ametisse määramata usklik leivamurdmist läbi viib, siis see ei vähenda talituse vaimulikku mõju.

1.2.2. Seadmise järjekord

EKN koostatud kokkuvõttes öeldakse: „EKB Liidu kogudustes ei ole vaimulike talituste läbiviimisel ette nähtud ranget vormi, ega antud ettekirjutatud sõnastust, millest kõrvale ei tohi kalduda. Oluline on, et iga vaimulik talitus annaks pühas ja arusaadavas vormis edasi, milleks see on seatud“ (EKN 2017, 34). Sõnastus lähtub Tärki koostatud vaimulike talituste käsiraamatu sissejuhatuses kirjutatust. Tärki poolt koostatud vaimulike talituste käsiraamatus esitatud kava on mõnevõrra teistsuguse ülesehitusega, kui EKN kogumikus toodud jaotus. Põhjuseks on asjaolu, et Tärki vaimulikuna teenimise ajal oli üsna levinud, et püha õhtusöömaaja läbiviimiseks toimus eraldi jumalateenistus. Praegune praktika enamuse kogudustes on aga üldiselt selline, et püha õhtusöömaaga seatakse kuu esimese pühapäeva jumalateenistuse lõpuosas.

EKN poolt koostatud brošüüris toodud järjekord püha õhtusöömaaja läbiviimise kohta EKB Liidu kogudustes on järgmine (EKN 2017, 35):

1. Vastavalt 1Kr 11:27-29 osalejate manitsemine võtta püha õhtusöömaajast osa südame poolest puhastatuna ja väärilt.
2. Seadmissõnade/vormeli ütlemisel kasutatakse 1Kr 11:23-26, Lk 22:19-20, Mt 26:26-28 või Mk 14:22-24 teksti sõnu. Seadmissõnad võib öelda ühe ütlusena või esmalt seoses leiva pühitsemisega ja seejärel seoses karika pühitsemisega.
3. Leiva pühitsemise ja õnnistamise palve ning leiva murdmine.
4. Karika pühitsemise ja õnnistamise palve. See võib toimuda ka enne leiva murdmist.
5. Leiva ja karika jagamine.
6. Andide jagamisele järgnev palve lõpeb reeglina Meie Isa palvega.

1.2.3. Seadmisel kasutatavad sõnad, elemendid ja vahendid

Seadmissõnad. Vaimulike talituste läbiviimisel ei ole niivõrd tähtis täpne sõnastus, vaid pigem südamate puhtus, usk ja palves ettevalmistus (Tärk 2008, 7). Püha õhtusöömaaja seadmisel toetutakse järgmistele kirjakohtadele: 1Kr 11:23-29; Mt 26:26-30; Mk 14:22-26 ja Lk 22:17:20 (EKN 2017, 34).

Elemendid. Piibliõpetuse dokumendis öeldakse ääremärkuse korras: „Meie kogudustes kasutatakse nii punast veini kui ka punast mahla, eelistatult viinamarja mahla“ (EKB Liit 2008, 34). Tärk ütleb vaimulike talituste käsiraamatus, et kui mingil põhjusel ei ole võimalik veini kasutada, võib selle asendada marjamahlaga (Tärk 2008, 17). Enamus EKB Liidu kogudustes on tänapäeval loobunud veini kasutamisest ja **Kristuse vere sümbolina** kasutatakse enamasti alkoholita viinamarjamahla. Põhjuseks on sageli öeldud, et alkoholisisaldusega vein võib olla kiusatuseks endistele alkohoolikutele. On teada ka kogudusi, kus on kasutusel kaks karikat – ühes on vein ja teises viinamarjamahl. Tärk juhib *vendluse printsiipe* käsitlevas loengus tähelepanu faktile, et Uus Testament ei esita veini kasutamise nõuet, kuna Jeesus nimetab karika sisu *viinapuu viljaks* (Mt 14:25). Kuna viinamarjad ei kasva kõikjal, siis kristlased on kasutanud erinevate puuviljade ja marjade mahla vastavalt piirkonna võimalustele (Tärk, Meie vendluse printsiipidest). **Kristuse ihu sümbolina** kasutatavate elementide kohta öeldakse EKN poolt koostatud kogumikus: „Püha õhtusöömaaja seadmisel kasutatakse valget leiba (saia, sepikut, keeksi vms)“ (EKN 2017, 35). Tärk ütleb, et Uues Testamendis ei mainita, millisest jahust peab olema küpsetatud püha õhtusöömaaja leib. Kuna Palestiinas valmistati tavaliselt leiba nisujahust, siis oli see valge. Võimalusel tuleks lähtuda Piibli eeskujust, kui aga mingil põhjusel ei ole võimalik seda teha, siis alternatiivi kasutamine ei võta püha õhtusöömaaja väärtusest midagi ära ega lisa midagi juurde (Tärk, Meie vendluse printsiipidest). Seega on kogudusel teatud valikuvabadus, milliseid elemente kasutatakse. Kasutatavad elemendid peaksid olema siiski kohased sümboliseerimaks Kristuse ihu ja verd – olema pühaliku talituse läbiviimiseks kohased.

Püha õhtusöömaaja läbiviimise riistad. Baptistlikus ja vabakiriklikus arusaamas püha õhtusöömaaja läbiviimiseks kasutatavate nõude pühadusele liiga suurt rõhku ei asetata ja spetsiaalsete nõude puudumine ei ole talituse läbiviimisel takistuseks. Siiski tuleks püha õhtusöömaaja läbiviimiseks kasutatavatesse nõudesse suhtuda väärilt ja heaperemehelikult, tagades nende pikaajalise säilimise. Hoolikalt tuleb suhtuda muinsuskaitse all olevatesse nõudesse, mis on koguduse valduses. Vabakiriklikus traditsioonis mõistetakse pühana kõike, mis on eraldatud Jumalale ja eraldi esemete pühitsemist üldiselt läbi ei viida. Robert Vösu ütleb,

et kõik, mis on seotud Jumala ja tema teenimisega – isikud, ehitised, vahendid ja tavad -, on pühad ehk vaimulikud (Võsu 1996, 212). Kunstiajaloolane Anu Mänd nimetab püha õhtusöömaaja talituse läbiviimiseks kasutatavatest nõudest **karikat** kõige tähtsamaks, kuna ainult karikat on evangeeliumites nimetatud (Mänd 2008, 17). Piiblis on karikal väga tugev tähendus sümbolina (nt. õnnistuse karikas, vihakarikas, kannatuste karikas, vihaveini karikas). Jeesus kasutab karikat uue lepingu sümbolina. Mänd ütleb, et karika kuju arenes välja antiikaja jooginõudest ning erinevate karikate hulgast valiti välja need, mis seisaks kindlalt ja mida oleks mugav käes hoida (*ibid.*). Paljudes Liidu kogudustes on võetud hügieenilistel põhjustel kasutusele individuaalsed karikad, mis on asetatud spetsiaalsele aukudega vaagnale. Hõbekarikate asemel kasutatakse klaasist või plastikust topsikesi. Ühisest karikast loobumine on olnud viimaste kümnendite tendents. Evangeeliumites ei mainita **leivataldriku** (leiviku) kohta midagi, kuid võib oletada, et püha õhtusöömaaja seadmisel Jeesus asetas leiva alusele, millega oli võimalik leivatükke teistele edasi ulatada. EKB Liidu kogudustes on olnud tava, et leivamurdmise käigus saab iga koguduseliige teenida püha õhtusöömaajal sellega, et ulatab kõrvalolijale edasi karika ja leiva. Kuna leib on eelnevalt murtud väikesteks tükkideks, siis oleks seda keeruline ilma taldrikuta teha. Leiva katmiseks ja karikate pühkimiseks on kasutusel olnud enamasti valged **linikud**. Sageli on olnud need koguduseliikmete enda poolt käsitööna valmistatud. Linikutele on tikitud erinevaid motiive – nt. on sageli kujutatud riste, viinamarju, karikaid ja teisi kristlikke sümboleid. Kirikutekstiilid on Eesti vabakiriklikus traditsioonis üldiselt olnud lihtsad. Piiblist linikute kasutamise kohta me juhiseid ei leia ja need on võetud kasutusele samuti praktilisest vajadusest, vältimaks kärbestele lendamist pühitsetud andide peale. Paljudes vanades palvelates on püha õhtusöömaaja läbiviimiseks spetsiaalne **laud**, millele on peale kirjutatud kohane piiblisalm. Laud tõstetakse leivamurdmise ajal kantsli ette, kaetakse valge linaga ja sellele asetatakse karikas ja leivik.

1.3. Püha õhtusöömaajal osalemisest

Eesti Kirikute Nõukogu teoloogiakomisjoni koostatud kokkuvõttes „Armulaud Eesti Kirikute Nõukogu liikmeskirikutes“ sõnastab ka EKB Liidu seisukohad osalemise õiguse kohta. Brošüüris öeldakse, et kohalikul kogudusel on õigus teha täpsustusi püha õhtusöömaaja osavõtu tingimuste osas (EKN 2017, 36). Dokumendis „Piibli õpetus EKB Liidu kogudustes“ on välja toodud kogudusega ühinemise uuetestamentlik järjekord: Jeesuse Kristuse vastuvõtmine, meeleparandus ja uuestisünd, ristimine, kogudusse õnnistamine ja Püha õhtusöömaaja lauas osalemine (EKB Liit 2008, 33). Eeltoodud järjekorras nähtavateks sammudeks on ristimine ja kogudusse õnnistamine, millele alles järgneb osalemine püha õhtusöömaaja lauas.

1.3.1. Avatud ja suletud püha õhtusöömaaeg

EKB Liidu kogudustes võib osalemise õigus sõltuda ka sellest, kas praktiseeritakse *avatud* või *suletud* püha õhtusöömaaega.

Suletud püha õhtusöömaaaja puhul (*closed communion*) on osasaamise eelduseks usuristimine ja koguduslik kuuluvus. Püha õhtusöömaaaja näol on tegemist eelkõige *koguduse lauaga*. Radikaalsest reformatsioonist välja kasvanud vabakoguduslikud usuliikumised ei leidnud Piiblist põhjendust imikute ristimisele ning tunnistasid ainult ristimist, mis oli teostatud isikliku usu peale. Oluline põhimõte seisneb selles, et kogudus koosneb pöördunud usklikest, kes on ristitud vee alla kastmise teel. Suletud püha õhtusöömaaega pooldanud Tärk leidis, et usuristimine on püha õhtusöömaaajal osalemise eelduseks, kuna ristimine muudab pääste nähtavaks ja selgepiiriliseks – ristimata inimese usk Päästjasse ja Issandasse on subjektiivne ning selle alusel ei ole võimalik lubada inimesel püha õhtusöömaaaja lauast osa võtta. Tärki hinnangul on Uue Testamendi kogudus selgepiiriline ja organiseeritud (Tärk, Meie vendluse printsiipidest).

Avatud püha õhtusöömaaaja puhul (*open communion*) peetakse ristimisküsimusest ja koguduslikust kuuluvusest tähtsamaks seda, kas osaleja on uuestisündinud kristlane ning kas tema enda isiklik vahekord kaasinimeste ja Jumalaga on korras. Püha õhtusöömaaaja näol on tegemist eelkõige *Issanda lauaga*. Avatud püha õhtusöömaaaja puhul ei pruugi kogudus teha ristimisküsimusest osalemisel takistust. Avatud lauda pooldanud Oskar Olviku seisukohast võisid püha õhtusöömaaaja lauast osa võtta kõik, kes on Kristuse lunastuse omaks tunnistanud ja Jumala lapseks saanud (Olvik 2014, 278). Sisuliselt võivad avatud püha õhtusöömaaaja talitusel osaleda kõik need, kes soovivad sellest osa võtta. Evangeeliumi kristlaste kogudus taotles juba asutamisel avatud osadust kõikide jumalalastega „hoolimata, kuhu kogudusse ja usutunnistusse need ka iial kuuluksid“ (Laks 1930, 27). Koguduse asutamiskoosolekul otsustati, et „usupõlves ristitud kui ka lapsena ristitud liikmed on koguduses üheõiguslikud“ ja püha õhtusöömaaajast lubati osa võtta kõikidel, kelle „eluväis seda ei takista tegemast“ (*Ibid.*). Lapserristimise tunnistamine tekitas koguduses ka omajagu teoloogilisi pingeid, kuid hääletamise teel otsustati siiski „vana vaba põhimõtte juurde jääda“ (*Ibid.*, 48).

Erinevad arusaamad pörkusid otsesemalt koguduslikus praktikas 1945. aastal, kui nõukogude võimu surve all pidid kõik Eestis töötavad vabakogudused (baptistid, evangeeliumi kristlased, nelipühilased ja priilased) astuma Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Koguduste Liitu (Meriloo, Oleviste 70, 19). 1950. aastal anti korraldus Tallinna vabakogudustel koonduda, mille tulemusena moodustati Oleviste kogudus. Tekkis liitkogudus, kuhu kuulusid baptistid,

priilased, nelipühilased ja evangeeliumi kristlased. Evangeeliumi kristlaste hulgast tuli kogudusse ka neid, kes olid lapsena ristitud, ning kes ei pidanud vajalikuks enda isikliku usu peale uuestiristimist. Evangeeliumi kristlased pidasid oluliseks, et lapseristimise alusel olevad liikmed võiksid jätkuvalt püha õhtusöömaaja talitusest osa võtta. Eesti baptistide (samuti priilaste ja nelipühilaste) jaoks oli aga oluline põhimõte, et koguduse moodustavad uuestisündinud ja usklikuna vee alla kastmise teel ristitud liikmed. Kuidas sellises olukorras saaks püha õhtusöömaaga läbi viia, kui samas koguduses on kaks erinevat õpetuslikku seisukohta? Jaan Bärenson kirjutab: „Püha õhtusöömaaja läbiviimiseks oli mitmeid ettepanekuid. Lõpuks otsustati, et leivamurdmised toimuvad kuu esimesel ja kolmandal pühapäeval – evangeeliumi kristlased kolmandal, teised kõik esimesel pühapäeval“ (Bärenson, Oleviste 70, 16). Leidmata kompromissi, viidigi Oleviste koguduses läbi kahte erinevat püha õhtusöömaaja talitust. Otsus ühise püha õhtusöömaaja läbiviimise kasuks langetati 1978. aastal toimunud koguduse üldkogu koosolekul, kus kohal oli 516 koguduseliiget. Salajasel hääletusel andsid 500 liiget hääle ühise leivamurdmise poolt (Lige, Oleviste 70, 56).

Tänapäeval nähakse EKB Liidu koguduses küsimust üldiselt avaramalt ja püütakse pigem leida teoloogilist ühisosa vaimuliku uuestisünni kaudu. 2007. aastal kinnitatud piibliõpetuse dokumendis öeldakse: „Püha õhtusöömaag on kõigi uuestisündinud usklike ja koguduse osaduse märk oma Lunastaja ja Päästjaga ning kõigi Tema ihu liikmetega. See laud kõneleb lepitusest Jumalaga ja lepitusest kaasinimestega“ (EKB Liit 2008, 35).

1.3.2. Osalemise sagedus

Osad kirikud on seadnud oma liikmetele minimaalse püha õhtusöömaaja lauas osalemise nõude. Näiteks EELK eeldab, et iga täieõiguslik koguduseliige osaleb armulaual vähemalt korra aastas ning registreerib oma osalemise. Vastav märge osalemise kohta tehakse liikmekaardile. Minimaalse osalemise nõude täitmisel säilib täieõigusliku liikme staatus. Näiteks kirjutatakse EELK Toomkoguduse veebilehel: „Ühe korra aastas peab enda armulaual osalemisest andma teada koguduse kantseleisse, et teha vastav kanne koguduseliikme isikukaardile. See on vajalik koguduse täieõiguslike liikmete nimekirja pidamiseks.“ Need EELK koguduse liikmed, kes korra aastas oma osalemist ei registreeri, ei saa ka osaleda koguduse juhtorganite valimisel, kuna ei kuulu täiskogusse (EELK põhikiri).

EKB Liidu dokumentides minimaalse osalemise nõuet ei ole sätestatud. Tärk ütles *vendluse printsiipe* käsitlevas loengus, et koguduse liige peaks osalema püha õhtusöömaaja lauas nii sageli, kui seda koguduses seatakse. EKB Liidu praktikas seega vähemalt korra kuus. Kui koguduse liige ilma mõjuva põhjusega püha õhtusöömaaja osadusest puudub, siis Tärki

hinnangul arvab inimene ennast ise koguduse osadusest välja ning tuleks ühtlasi kaaluda selle liikme kustutamist koguduse nimekirjast, kui ta hoiatust ei arvesta. „Muidugi tuleb niisugust vahendit pidada kahetsusväärseks nähtuseks usulise hoolsuse säilitamisel, kuid mõnikord võib see olla tarviline,“ ütles Tärk loengus (Tärk, Meie vendluse printsiipidest).

Kuigi püha õhtusöömaajal osalemine on varasemalt mõningates EKB Liidu kogudustes olnud otseselt seotud kogudusliku kuuluvuse säilimisega, siis ometi kogudusest väljapanemist või täisliikme õiguse kaotamist püha õhtusöömaajal mitteosalemise pärast Liidu dokumentides ei mainita, vaid öeldakse üldsõnaliselt: „Kui mõne koguduseliikme eluviisid näitavad, et tema usk Jeesusesse Kristusesse on kustunud, armastus Jumala ja ligimeste vastu jahtunud ning kõik hingehoidlikud püüdlused teda Kristuse ja koguduse juurde tagasi juhtida jäävad viljatuiks, siis arvatakse ta koguduse liikmeskonnast välja“ (EKB Liit 2008, 39). Seega võib kaudselt püha õhtusöömaajal mitteosalemine olla märk ka uskliku jahenenud suhetest koguduse ja Jeesuse Kristusega. Koguduse pastorile peaks harv osalemine kindlasti olema oluline märk osaleja vaimulikust olukorrast.

1.3.3. Osalemine vääritul viisil ja ilma usuta

EKN poolt koostatud kokkuvõttes öeldakse: „Kristuse nimel kogunemine eeldab Kristusesse Jeesusesse uskumist ja tema usaldamist. Kui keegi võtab pühast õhtusöömaajast osa ilma usuta või vääritul viisil, on sellel selliselt osalejale süülised tagajärjed“ (EKN 2017, 33-34).

EKB Liidu üldine seisukoht on, et mitteusklikud ei tohi osa võtta püha õhtusöömaaja lauast. Paulus hoiatab Korintose kogudust, et kui keegi võtab osa leivast ja karikast, ilma et ta annaks endale aru Kristuse ihu ja vere tähendustest, siis sellel võivad olla rasked tagajärjed: „Sest kes sööb ja joob, see sööb ja joob enesele nuhtlust, kui ta ei anna aru sellest ihust. Seepärast ongi teie seas palju nõrku ja põduraid ning paljud on surnud“ (1Kr 11:29-30).

Teiseks ei tohi osa võtta püha õhtusöömaaja lauast vääritul viisil. Paulus kirjutab: „Niisiis, kes iial seda leiba sööb või Issanda karikast joob vääritul viisil, on süüdi Issanda ihu ja vere vastu“ (1Kr 11:27). Paulus hoiatab kogudust, et enne osalemist tuleb ennast läbi katsuda: „Inimene katsugu ennast läbi ja alles siis söögu sellest leivast ja joogu sellest karikast!“ (1Kr 11:28). Läbikatsumine tähendab, et tuleb ennast uurida ja meelt parandada, mitte kõrvale jääda (Kuosmanen 1995, 94).

Oskar Olvik leiab Pauluse esimest kirja korintlastele analüüsidest: „Kui keegi ennast läbikatsumatult Issanda laualt sööb või joob, siis järgneb sellele Jumala nuhtlus. Läbikatsumine peab viima inimese oma vigade parandamisele, patukahetsusele, meeleparandamisele ja

andekspalumisele Jumalalt ja kaasinimestelt, kelle vastu ta on eksinud, alles siis ta võib Issanda lauast osa võtta. Enne tuleb süda kõigest puhastada, alles siis on luba tulla Issanda lauda. Issanda laud võib olla õnnistuseks, aga ka nuhtluseks“ (Olvik 1960, 77).

Enese läbikatsumine tähendab oma elu kõikide aspektide analüüsimist ja hindamist ning kõrvutamist Pühakirja standardiga. Enese läbikatsumise käigus leiame alati, et meie elus on puudujääke ja ruumi meeleparandusele. Vaevalt keegi võib selles olukorras ennast täiesti vääriliseks pidada. Seega eeldab osalemine alandumist ja lootmist Jumala erilisele armule. Kui inimene ei soovi meelt parandada, kaasinimeste ja Jumalaga andestust ja lepitust otsida, siis tuleks ka hoiduda püha õhtusöömaaja talitusel osalemisest.

1.3.4. Püha õhtusöömaajal osalemise keelamine

Järgnevas osas vaatleme, millisel juhul võib olla põhjendatud koguduse liikme mittelubamine püha õhtusöömaaja talitusele. Kui koguduse liige käitub ebamoraalselt või levitab valeõpetust, siis võidakse ta panna *koguduses karistuse alla*. See tähendab, et koguduse otsusega võib püha õhtusöömaaja talitusel osalemist keelata jäädavalt kogudusest väljapanemise läbi või määrata liikmele ajutine osalemise keeld meeleparanduse ajaks. Tärk oli seisukohal, et kogudusel on õigus oma eksinud liikmetele keelata Issanda lauaosadust (Tärk, Meie vendluse printsiipidest).

Enamasti on püha õhtusöömaajal kogodusliku otsusega keelatud osaleda seoses avaliku patu praktiseerimise ja ilmsikstulekuga. Isiklikult olen kuulnud, et kõrvalepanemise põhjuseks on olnud abielulahutus, abieluväline kooselu, püsiv tüliküsimus ja soovimatus leppida, kergemeelne kihluse katkestus jms. Tavaliselt ei ole leivamurdmisest kõrvalepanemine kunagi esimene samm, vaid sellele on eelnenud olukorrale tähelepanu juhtimine.

EKB Liidu kogudustes on olnud läbi ajaloo ka üsna selgelt taunitud abiellumine mitteuskliku osapoolega. Seda on võetud märgina uskliku enda usuelu jahrenemisest. Sagedased on olnud juhtumid, kus mitteusklikuga abiellunud koguduse liige jääb ka peagi ise koguduse osadusest eemale. Varasemalt oli seega Liidu kogudustes üsna levinud praktika, et mitteuskliku inimesega abiellunud inimene pandi mõneks ajaks koguduses püha õhtusöömaaja osadusest kõrvale. Robert Võsu oli seisukohal, et Pühakiri selleks juhtnööre ei anna ning leidis, et see on olnud pigem koguduse vaimuliku tunnetuse küsimus ja väljendas seisukohta, et kogudusest eemaldamine abiellumise pärast ei ole tegelikult põhjendatud, kuna abielu on mõeldud nii usklikule, kui ka uskmatule (Võsu 1996, 172).

Margus Kask esitab oma diplomitöös küsimuse, kui kohane on üldse püha õhtusöömaajast kõrvale panemine kogodusliku karistusena. Kask leiab, et tegelikult keegi pole vääriline astumaks Jeesuse asemele keelamaks kellelgi osalemist. Samuti leiab Kask, et inimesel ei ole ka kohane end ise taandada püha õhtusöömaajast, välja arvatud juhul, kui inimene on teadlikult välja astunud uuest lepingust ja jumalarahva hulgast (Kask 2001, 54).

Piibliõpetuse dokumendis öeldakse: „Kogudus kasutab karistusvahendeid selles alandlikus teadmises, et temalgi tuleb kord aru anda Jumala kohtu ees“ (EKB Liit 2008, 40). Kindlasti ei tohiks kedagi püha õhtusöömaaja talitusest kergekäeliselt kõrvale jätta, kuid teatud juhtudel võib see siiski olla ainus lahendus, et juhtida inimene meelesparanduse teele. Osaduse katkestamine raskelt patustanud inimesega võib olla tugevaks äratuskellaks, et oma elus korrektiive teha.

1.3.5. Vastastikune külalislahkus

Kuidas suhtuda sellesse, kui mõni EKB Liidu koguduse liige soovib osaleda püha õhtusöömaaja talitusel mõnes teises konfessioonis? Liidu dokumentides on jäetud antud küsimus lahtiseks. Seega tuleb lähtuda mujal osaledes enda isiklikust vaimulikust tunnetusest. Mitmed kirikud on sõlminud omavahel vastavad tunnustamise lepingud, kuid EKB Liidu tasandil teadaolevalt selliseid lepinguid sõlmitud ei ole. Ka kuulumine Eesti Kirikute Nõukogusse ei taga õigust osaleda teiste liikmeskirikute poolt seatud püha õhtusöömaaja talitusel. EKN kokkuvõttes öeldakse: „Kui on soov külalisena osa võtta teise konfessiooni pühast õhtusöömaajast, siis määrab osavõtu tingimused teise konfessiooni kord“ (EKN 2017, 36). Seega on osalemine kohane juhul, kui isiklik vaimulik tunnetus seda lubab ning teise konfessiooni poolt on osalemine avatud.

Vastupidisel juhul, kui teise konfessiooni kuuluv kristlane soovib osaleda püha õhtusöömaaja talitusel EKB Liidu koguduses, öeldakse: „Kohalikul kogudusel on õigus teha täpsustusi pühast õhtusöömaajast osavõtu tingimuste osas“ ja „teises koguduses osalemisel allutakse sealse koguduse pühast õhtusöömaajast osavõtmise korrale“ (*Ibid.*). Nagu eelnevalt selgunud, esineb EKB Liidu kogudustes erinevaid arusaamu osalemise suhtes. Osalemisel tuleks seega lähtuda seadmisel esitatud tingimustest ja juhistest. Ilus traditsioon on eelnevalt kooskõlastada oma osalemissuov koguduse pastoriga.

2. PÜHA ÕHTUSÖÖMAJA LÄBIVIIMINE EKB LIIDU KOGUDUSTES

2.1. Uurimuse metoodika

Saamaks ülevaadet EKB Liidu koguduste püha õhtusöömaaja läbiviimise praktikatest, viisin läbi poolstruktureeritud intervjuud EKB Liidu piirkonnavanematega. Vastavalt EKB Liidu põhikirja §10-le, on kogudused jagatud piirkondadeks (EKB Liidu põhikiri). Piirkonnavanem valitakse salajasel hääletusel piirkonda kuuluvate koguduste pastorite seast neljaks aastaks. Kõik küsitletud piirkonnavanemad on seega aktiivselt kogudusi teenivad pastorid, kes kuuluvad ka Liidu vanematekogusse ning osalevad seeläbi ka Liidu juhtorgani töös.

Valmist jäi välja Läänemaa piirkond, kuna töö kirjutamise ajal selles piirkonnas valitud esindaja puudus. Lisaks jäi uurimuslikust osast välja Liidu vene regioon. Piirkonnad on erineva suurusega. Oleviste kogudus moodustab üksinda eraldiseisva piirkonna ning liikmete arvust tulenevalt esindab piirkonda vanematekogus kaks piirkonnavanemat. Teisi piirkondi esindab üks piirkonnavanem. Liit jaguneb kümneks piirkonnaks (sh vene regioon, mis on üleestiline). Intervjuudes osales kokku üheksa vastajat.

Kõikide piirkonnavanemate vastustest omakorda peaks moodustuma üsna terviklik pilt terve Liidust. Valimi koostamisel sai määravaks ka asjaolu, et piirkonna esindajaks valitakse üldiselt staažikas pastor, kelle õpetuslikud tõekspidamised vastavad Liidu üldistele seisukohtadele ja kes on ühtlasi ka teiste pastorite poolt tunnustatud ja aktsepteeritud autoriteet Liidu tasandil. Lisaks on üsna loomulik, et piirkondade esindajad kujundavad ka omakorda piirkonna pastorite teoloogilisi seisukohti.

Puuduseks võib pidada valimi puhul asjaolu, et esile ei pruugi tulla väga suured äärmused ja kõrvalekalded. Püha õhtusöömaaga puudutavad suuremad erinevused, võrreldes Liidu üldiste traditsiooniliste põhimõtetega, võivad esineda kõige enam just uutes mittetraditsioonilistes kogudustes, mis oma vormilt on pigem kogukondlikud ja koosnevad nooremapoolsetest liikmetest. Kõrvalekalded võivad lihtsamini tekkida nendes kogudustes, kus puuduvad sügavad väljakujunenud traditsioonid ning kus tehakse asju teisiti lihtsalt seetõttu, et teistest kogudustest erineda. On üsna vähetõenäoline, et mittetraditsioonilise koguduse pastor valitakse piirkonna esindajaks ja seetõttu ka need erisused ei pruugi väga lihtsalt antud valimis välja tulla. Siiski ei

mõjuta see puudus suuremal määral töö eesmärki, milleks on Liidu peasuuna põhimõtete kaardistamine. Olen siiski veendunud, et töös kasutatud valim annab juhuvalimist adekvaatsema tulemuse ja selgema ülevaate.

Esitatud küsimused jagunesid loogiliselt kolme kategooriasse: püha õhtusöömaaja tähendus, püha õhtusöömaaja seadmine ja püha õhtusöömaajal osalemine. Küsimused olid üldiselt avatud ja eesmärk oli tuvastada, kuidas kogudustes praktiliselt püha õhtusöömaega läbi viiakse. Vajadusel esitasin suunavaid ja täiendavaid küsimusi. Küsimused 5, 6, 10, 13, 14 ja 18 on inspireeritud Hendrik Eichenbaumi raamatust „Konfirmatsioon – Lühike ülevaade Luteriusu põhialustest“, kus autor vastab (191-195) küsimustele Kanada väliseesti luterliku kiriku kontekstis (Eichenbaum, 1998). Eichenbaumi küsimusi on töös modifitseeritud ja vastajate jaoks kohandatud, et need oleks vastavuses EKB Liidus kasutatavate mõistetega. Näiteks on sõna *armulaud* asendatud mõistega *püha õhtusöömaag* jne.

Vastajate anonüümsuse tagamiseks on vastajate nimed kodeeritud. Kood PV tähistab piirkonnavanemat ja number tuleneb intervjuu läbiviimise järjekorrast. Vastuseid on analüüsitud küsimuste alusel ja esitatud töös kokkuvõtlikul kujul. Transkribeeritud, keeleliselt toimetatud ja lühendatud täisvastused säilitan isiklikus arhiivis. Intervjuud on läbi viidud 2021. aasta alguses, vahemikus 25. veebruar kuni 5. märts. Üks intervjuu viidi läbi telefoni teel, kolm intervjuud viidi läbi kohtumise teel ja viis intervjuud toimusid Zoomi videokonverentsikeskkonna vahendusel. Keskmiselt kulub ühe intervjuu läbiviimiseks aega üks tund.

Piirkonnavanematele esitatud ettevalmistatud küsimused olid järgmised:

Püha õhtusöömaaja tähendus

1. Mis on püha õhtusöömaaja eesmärk koguduses ja miks Jeesus selle seadis?
2. Millisel moel on püha õhtusöömaag seotud pattude andeksandmisega?
3. Milliseid termineid kasutatakse teie koguduses püha õhtusöömaaja kohta?
4. Mida tähendab püha õhtusöömaaja talitusel osalemine teie koguduse liikmele ja teile endale?

Püha õhtusöömaaja seadmine

5. Kas püha õhtusöömaaja läbiviimisel on vajalik kindel kord (öelda kindlad seadmisesõnad, lugeda kindlad piiblitekstid, teha kindlad liigutused)?
6. Kas teie koguduses on kohane pidada püha õhtusöömaaga privaatset (nt. väikegrupis, palvegrupis ja muudel juhtudel ilma pastorita)?

7. Kellel on õigus teie koguduses püha õhtusöömaaga seada ja läbi viia?
8. Kui sageli viiakse läbi püha õhtusöömaaga teie koguduses?
9. Milliseid kirjakohti loetakse teie koguduses püha õhtusöömaaja seadmisel?
10. Kas on vahet, kui kasutada ühte karikat või väikeseid ühekordseid topse?
11. Mida kasutatakse koguduses sümboliseerimaks Kristuse ihu?
12. Mida kasutatakse koguduses sümboliseerimaks Kristuse verd?

Püha õhtusöömaajal osalemine

13. Kas lastel on kohane osaleda teie koguduse püha õhtusöömaaja talitusel?
14. Kas EKB Liidu kogudusse kuuluval liikmel on kohane osa võtta püha õhtusöömaaja talitusest sellises kirikus või koguduses, kus on erinev arusaamine püha õhtusöömaaja tähendusest?
15. Kas teiste konfessioonide liikmed võivad osaleda teie koguduse püha õhtusöömaaja talitusel ja millistel tingimustel?
16. Millisel juhul on põhjendatud püha õhtusöömaajale mitte lubamine kogudusliku karistusena?
17. Kas teie koguduses on mõni liige, kellel ei ole lubatud püha õhtusöömaaja talitusest osa võtta?
18. Millisel juhul koguduse liige ei peaks osa võtma püha õhtusöömaaja talitusest?
19. Kas ristimata, kuid usklikuks saanud inimene võib osaleda teie koguduses püha õhtusöömaaja talitusel?

2.2. Püha õhtusöömaaja tähendusest

Neli esimest küsimust puudutasid püha õhtusöömaaja tähendust vastajate seisukohast. Esimene küsimus oli: **Mis on püha õhtusöömaaja eesmärk koguduses ja miks Jeesus selle seadis?** Kõik vastanud piirkonnavanemad leidsid, et püha õhtusöömaaja näol on tegemist eelkõige Kristuse surma mälestamisega. PV2 ütles, et püha õhtusöömaaja eesmärk on meeles hoida Kristuse lunastustööd ning pidas Issanda laua osadust kristliku koguduse keskseimaks sündmuseks. PV4 lisas, et EKB Liidus on see üldine arusaam, et tegemist on eelkõige mälestussöömaajaga ja pidas seda väga oluliseks, et kogudus regulaarselt tuleks tagasi selle juurde, miks üldse koos käiakse. Veel mainisid piirkonnavanemad, et püha õhtusöömaaja näol on oluline ühine osadus koguduseliikmete vahel ning osadus koguduse ja Kristuse vahel. PV1 rõhutas esimesena just osaduslikku tähendust: „Meie ikkagi väga selgelt iga kord /.../ räägime lahti, et see on Kristuse ihust osasaamine ja Kristusega koos olemine. Ja siis tegelikult ju läbi selle leiva ja läbi selle karika /.../ Kristus on meie keskel ja me ise oleme ka nagu Kristuse sees

või sellest Kristuse ihust saame ühiselt osa.“ PV1 viitas ka uuele lepingule, millesse Kristuse vere läbi on kogudus kutsutud: „Kristuse veri on lepingu veri, millega meid on ostetud ja mille läbi me kuulume Kristuse verega Jumala perekonda.“ Ka PV3 mainis, et püha õhtusöömaaja tähendus on seotud lepingu kinnitamisega. PV7 leidis, et lisaks mälestamisele, on püha õhtusöömaaja eesmärk ka ühtlasi pühitseda kogudust. PV9 ütles, et tegemist on ühtsuse ja mälestamise osadusega. Lisaks tõi PV9 välja, et püha õhtusöömaaja näol on tegemist ka Kristuse tagasituleku ootamisega, kuna Jeesus käskis seda teha tema tagasitulekuni. Sama mõtte tõi välja ka PV4: „Et me kuulutame seni, kuni ta tuleb tagasi, et see on nagu kahe tuleku vaheline seadmine, mis algas siis tema esimese tulekuga, enne ristile minekut ja lõppeb tema teise tulekuga.“

Teine küsimus puudutas **püha õhtusöömaaja seotust pattude andeksandmisega**. PV2 ütles, et püha õhtusöömaajas mõte ongi selles, et tähistada seda, et Jeesus on meie pattude eest surnud ja seda meeles hoida. PV3 leidis, et otsene seos puudub: „Jeesus annab meile andeks alati meie patud, kui meie kahetseme ja parandame meelt. Aga see ei ole seotud üldse nagu püha õhtusöömaajaga.“ Samuti leidis PV5, et vabakiriklikus kontekstis ja baptistlikus traditsioonis püha õhtusöömaajal osalemisega ei anta patte andeks ja pattude andestus seostub pigem sellega, et enne osalemist tuleb oma suhe Jumalaga korrastada. PV5 ütles: „Püha õhtusöömaag ei ole see vahend, kuidas me patud andeks saame, küll aga see teekond püha õhtusöömaaja juurde on seotud meeleparanduse ja andekspalumisega.“ Piirkonnavanemate vastusest tuli välja, et oluline on enne püha õhtusöömaajast osavõtmist oma suhe Jumala ja kaasinimestega korrastada ning osaleda puhta südamega. Keegi vastanutest ei maininud, et karika ja leiva vastuvõtmise läbi saaks inimene oma patud andeks. Pigem rõhutati just seda, et püha õhtusöömaag on seotud nendele inimestele, kelle patud on juba andeks antud.

Kolmas püha õhtusöömaaja tähendust puudutav küsimus oli seotud koguduses kasutatava terminoloogiaga: **Milliseid termineid kasutatakse teie koguduses püha õhtusöömaaja kohta?** Vastustest tuli välja, et kõige enam kasutatakse püha õhtusöömaaja kohta mõistet *leivamurdmine*. „Kui ma õieti mäletan, siis seda leivamurdmist kasutasid ka Ridala usklikud, kui oli Ridala ärkamine /.../, et koguneti metsa leiba murdma,“ ütles PV2. PV8 tõi välja, et nende koguduses kasutatakse põhiliselt kahte mõistet: *leivamurdmine* ja *Issanda surma mälestamine*. PV6 mainis samuti, et *leivamurdmine* on kõige levinum väljend, mida inimesed kasutavad omavahelises vestluses. PV2 leidis, et kasutama peaks võimalikult Uue Testamendi tekstile lähedasi mõisteid. PV2, PV5 ja PV6 mainisid, et vahel kasutatakse koguduseliikmete poolt ka sõna *armulaud*. PV2 leidis, et seda mõistet kasutavad pigemini alles usule tulnud noored kristlased. „Pastorid ja töötajad, kes on juba vanemad usklikud, need enamasti keegi

ei kasuta seda väljendit, kuna see Piiblis puudub,“ selgitas PV2. Ka PV5 tõi sama mõttekäigu esile: „Mõne värskema koguduseliikme suust lipsab ka vahel sõna *armulaud*, aga ma arvan, et ta seda mõistab ikka leivamurdmise all.“

Viimane küsimus seoses tähendusega oli: **Mida tähendab püha õhtusöömaaja talitusel osalemine teie koguduse liikmele ja teile endale?** PV2 mainis, et tema jaoks on tegemist vaimuliku jõu allikaga: „Kui ma /.../ leivamurdmisest ei saa pikal ajal osa /.../, siis ma tunnen, et midagi on puudu, et ma ei oska isegi seletada seda, mis puudu on, aga ma arvan, et ta on ikkagi nagu see jõu allikas.“ PV1 kirjeldas samuti, et leivamurdmisel osalemine annab järgmiseks kuuks justkui uue hingamise. PV7 ütles, et tema jaoks tähendab see eelkõige enese läbikatsumist ja see lähendab teda Kristuse kannatuse ja selle olemusega ning rõhutas, et tegemist ei ole kindlasti lihtsalt Kristuse ristitöö meenutamiselega. PV8 tõi välja, et ootab püha õhtusöömaaja talituse keskel erilist Püha Vaimu puudutust ja on sageli kogenud erilist Jumala ligiolu ja Püha Vaimu kõnetust. Ka PV5 täheldas üleloomulikku Jumala ligiolu kogemist: „Selles on midagi nii erilist ja /.../ selles on ja jääb ikkagi mingisugune müsteerium, mida me ei saagi ära seletada. Seda peab kogema – see on nii eriline. Just see osadus Püha Vaimu kaudu ja kaaskristlastega seda koos tehes.“ PV4 mainis samuti erilist Kristuse ligiolu selles ja tõi näitena, et püha õhtusöömaaja käigus võivad toimuda imetervenemised: „Kristus ikka võib väga lähedale astuda sulle isiklikult ja inimene võib terveks saada sellel hetkel.“ Ka PV6 ütles, et osasaamise käigus Jumal võib inimesi haigustest tervendada. PV9 pidas osalemist ka inimese vaimuelu taseme näitajaks: „Et kui inimene /.../ ei saa iga pühapäev käia ja ta püüab tulla just sellel pühapäeval, kui on osasaamine ja peab seda oluliseks, siis see midagi näitab. Et ta igatseb nagu ikkagi koguduse ja Jumalaga seda osadust. Ja samas, kui tal see osasaamine on nüüd päris ükstapuha, et kas ta seal käib või ei käi, see jälle mingil määral näitab, et talle ilmselt ka koguduse ja Jumalaga asjad ei ole nii väga tihedalt.“ Mitmed vastajad tõid välja, et üldiselt on kirikus kuu esimesel pühapäeval, kui püha õhtusöömaaga läbi viiakse, rohkem inimesi kui tavaliselt.

2.3. Püha õhtusöömaaja seadmisest

Järgnevad küsimused puudutasid püha õhtusöömaaja seadmist. Esimene küsimus oli: **Kas püha õhtusöömaaja läbiviimisel on vajalik kindel kord (öelda kindlad seadmissõnad, lugeda kindlad piiblitekstid, teha kindlad liigutused)?** Üldiselt vastajad pidasid oluliseks, et püha õhtusöömaaja läbiviimisel oleks kindel kord, kuna see on vajalik eelkõige osalejatele endale. Piirkonnavanemad leidsid, et kui talitust viiakse läbi alati eriviisil, siis see tekitaks koguduse liikmete hulgas arusaamatust ja segadust. Vastajad ütlesid, et üldiselt on koguduses välja

kujunenud teatud järjekord, kuidas midagi tehakse. Eeskuju järjekorra osas on võetud Pühakirja tekstidest ja sellest, kuidas koguduses seda varasemalt on harjutud tegema. PV2 leidis, et kindel kord on vajalik, kuna ka Jeesus lähtus paasapühade tseremoniaalse söömaaja korrast ja sellest korrast tuleks ka koguduses püha õhtusöömaaja läbiviimisel lähtuda: „Et see ei ole lihtsalt, et kirikuisad või mingid suured kirikud on välja mõelnud mingi tseremoonia, vaid /.../ see lähtub sellest, mida Jeesus oma jüngritele seadis. Et see on algusest peale nii olnud.“ Ka PV7 pidas oluliseks rõhutada, et lähtuda tuleks Uue Testamendi eeskujust: „Mulle meeldib jah, et ta läheb niimoodi Uue Testamendi päraselt kohe, nagu Paulus tegi. Seda enam, et Paulus ütleb, et tema on selle Kristuselt saanud. Et see ei ole niisama inimeste poolt välja mõeldud.“ PV4 leidis, et teatud harjumuspärasus on vajalik: „Kui kõik on alati erinev, siis kaob inimestel turvatunne ära,“ kuid lisas, et need raamid ei tohiks olla kramplikud. PV6 arvates püha õhtusöömaeg ei ole see koht, kus liialt improviseerida: „Ma arvan, et see tuleb kindlasti kasuks püsida pigem raamides, kui liialt improviseerida.“ Samuti peeti vajalikuks järgida koguduses varasemalt väljakujunenud traditsioone. PV5 arvas, et kõige suuremad tülid pastori ja koguduse vahel võivad tekkida just sellest, kuidas püha õhtusöömaega läbi viia. Sellega vihjas ta võimalusele, et kui uus pastor väljub talituse läbiviimisel varasematest harjumuspärasest raamidest, siis see võib koguduseliikmetes tekitada vastakaid tundeid, mille tagajärjel võib tekkida konflikt. PV8 mainis samuti, et kogudust vahetades on ta arvestanud koguduses varasemalt väljakujunenud traditsioonidega. Ka PV5 ütles, et kui ta läks teenima ajutiselt teist kogudust, siis uuris eelmiselt pastorilt, kuidas ta püha õhtusöömaega läbi viis. Samuti PV5 pidas oluliseks, et talitus ei läheks liiga pikaks ja oleks kõigile arusaadav.

Seadmist puudutava osa järgmine küsimus oli: **Kas teie koguduses on kohane pidada püha õhtusöömaega privaatset (nt. väikegrupis, palvegrupis ja muudel juhtudel ilma pastorita)?** Valdav osa vastanutest arvas, et selline praktika võiks olla lubatud pigem erijuhtudel, kui kogudus ei saa pikema aja jooksul kokku tulla. PV2 ütles, et leivamurdmine on pigem siiski ühine koguduslik ja osaduslik söömaeg, mille Jeesus määras jüngritele ja see ei tohiks olla privaatreligiooni praktiseerimine. Samuti leidis ka PV3, et püha õhtusöömaega peaks läbi viima siiski koguduse keskkonnas. PV4 kartis, et väljaspool kogudust peetaval püha õhtusöömaajal võivad olla pigem negatiivsed tagajärjed: „See võib tekitada sellist killustumist koguduses, et kogudus ei ole enam ühtne. Näed, siin murtakse, seal murtakse. Kui kogudus kokku tuleb ühiselt, siis nemad ei tulegi enam. Nemad murravad omaette leiba. See on juba nagu mõnes mõttes natuke kildkonna tekkimine, et võib-olla seda mitte soodustada isegi.“ PV5 ütles, et kui mõni kodugrupijuht selliseid õigusi paluks, siis ta ilmselt lubaks, kuid siis peaks grupijuht seda tegema ainult oma kodugrupi piires. Pigem oli PV5 siiski seisukohal, et selleks

puudub otsene vajadus, kuna kogudus on niigi väike ja peaks tulema siiski kokku. PV6 oli samal seisukohal, kuna ka Jeesus ei eraldunud oma lemmikjüngritega leiba murdma, vaid võttis siiski kõik kaksteist jüngrit lauda, seega ka koguduses peaks see olema ikkagi terve koguduse osadus. Piirkonnavanemad olid seisukohal, et tegemist on pigem koguduse korra küsimusega ja praktikas võib tulla ette erandeid, kus privaatne püha õhtusöömaaja seadmine on põhjendatud. PV6 tõi näitena olukorra, kui kogudus ei saa sõja või tagakiusu tingimustes koguneda: „Ütleme, et kui koos ei ole võimalik käia ja väikegrupp on ainukene viis, kuidas Issand surma mälestada, siis me teemegi seda väikegrupis. /.../ Peame väikese koolituse siis grupijuhtidele ja ütleme, et teenige oma karja.“ Haigete ja vanade puhul, kes koguduse keskele enam tulla ei saa, nende kodu- ja haiglakülastuse juures on püha õhtusöömaaja privaatne läbiviimine EKB Liidus üldlevinud praktika. PV9 aga nentis kurbusega, et tajub ka kodus ringis osasaamise igatsuse vähenemist: „Omaval ajal, see eelmine põlvkond, nad ikka ootasid, et kui pastor tuleb, et pastor ikka murrab leiba ja viib selle osasaamise läbi, aga tänapäeval nagu sellist ootust nii väga enam inimestel ei ole. /.../ Selle talituse tähtsus on kuidagi natukene rohkem tahaplaanile jäänud.“

Järgmine küsimus haakus eelmisega: **Kellel on õigus teie koguduses püha õhtusöömaaga seada ja läbi viia?** Antud küsimustes olid piirkonnavanemad üksmeelselt arvamusel, et püha õhtusöömaaja läbiviimine peaks olema pastorite ja koguduse diakonite ülesanne. PV1 põhjendas oma seisukohta sellega, et see on olnud baptistikogudustes traditsiooniks, kuid leidis samas, et kui koguduse tubli tavaline seda teeks, siis see patt ei oleks. Ka PV2 leidis, et iseenesest vabakoguduslik õpetus lubaks seda ka tavakristlasel läbi viia, kuid seda tuleks teha kindla korra järgi. Läbiviimisel peaks andma osalejatele võimaluse pattude tunnistamiseks ja enese läbikatsumiseks. PV9 oli seisukohal, et koguduses pastor ja diakonid võiksid õnnistada ja leiba murda, vajadusel koguduseliikmed võiksid aidata karika ja leiva jagamisel. Vastustest selgus, et üldiselt EKB Liidu kogudustes viib püha õhtusöömaaja talituse läbi koguduse pastor. Kui pastor pühapäeval ei saa talitust läbi viia, siis ta võib volitada selleks mõne diakoni. Suuremates kogudustest võib talitusel teenida ka mitu pastorit. PV8 ütles aga, et kui pastor puudub, siis võidakse ka talitus mõne teise nädala peale edasi lükata, isegi kui mõni diakon saaks talitust läbi viia.

Seadmist puudutavas osas järgmine küsimus käsitles seadmise sagedust: **Kui sageli viiakse läbi püha õhtusöömaaga teie koguduses?** Küsimuse vastusest selgus, et üldiselt viiakse läbi kogudustes püha õhtusöömaaga iga kuu esimesel pühapäeval. Olevistes kogudustes viiakse talitust läbi kahel korral kuus, kuna igal pühapäeval toimub kaks jumalateenistust. Siiski koguduseliikmed osalevad üldiselt ikkagi korra kuus, sõltuvalt sellest, millisel

jumalateenistusel nad osalevad. Korra kuus läbiviidavat leivamurdmist põhjendati sellega, et see on olnud EKB Liidu koguduste traditsioon. Millest selline praktika on tulnud, ei osatud väga kindlalt selgitada. Arvati, et igal pühapäeval püha õhtusöömaega läbi viima ei peaks, kuna siis võib see muutuda liiga tavaliseks, rutiinseks ja mehaaniliseks. Siinkohal võtab eelneva hästi kokku PV6 mõte: „Ma olen sagedasti mõelnud, et kas me oleme kaotanud midagi, et me ei tee nii nagu paljud kõrgkirikud ja erinevad konfessioonid, kes /.../ tähistavad Issanda surma igal pühapäeval. Ma usaldan siin ka meie /.../ traditsioone, et küllap see nii parem on, et meie siis ära ei harju püha õhtusöömaaja seadmisega.“

Järgmine küsimus puudutas seadmisel kasutatavaid kirjakohti: **Milliseid kirjakohti loetakse teie koguduses püha õhtusöömaaja seadmisel?** Vastuste põhjal selgus, et enamasti kasutatakse seadmisel 1Kr 11 peatükki alates 23 salmist. Loetavate salvide arv võib erineda, kuid väga sagedasti mainiti salme 23-26. PV8 ütles: „Kui me püha õhtusöömaega seame, siis nendes seadmissõnades me lähtume ikkagi kõige rohkem sellest 1Kr 11 tekstist, salmid 23-26. Et see on valdavalt nagu see lähtetekst ja me kasutame ka neid vormeleid, mis on seal tekstis, et siis püha õhtusöömaega seada. Ja siis selgelt tugineme konkreetsele kirjakohtale.“ PV6 ütles, et loeb sageli ka enne püha õhtusöömaaga neid kirjakohti, kus Jeesus räägib iseendast (nt. Jh 6; Lk 22).

Järgnevad küsimused puudutasid kasutatavaid elemente: **Mida kasutatakse koguduses sümboliseerimaks Kristuse ihu?** Vastustest selgus, et kogudustes kasutatakse väga erinevaid leivatooteid. Mainiti valget saia, sepikut, lavašši, tordipõhja, keeksi jms. PV6 mainis, et pandeemia ajal võtsid kasutusele kalakujulised küpsised, et vähendada viiruse leviku ohtu, kuna siis ei ole vaja leiba murda. Mitmes koguduses küpsetab mõni koguduseliige ise leivamurdmiseks leiva. Üks vastajatest ütles, et kasutab viimasel ajal musta leiba. Võimalusel on kogudused arvestanud ka nende koguduseliikmetega, kellel on näiteks gluteenitalumatus. PV4 ütles, et üks koguduse õde pakkus ise välja, et kuna tal on endal tervislik probleem, siis küpsetab ta ise leiva, milles ei ole nisujahu. Koguduses nad leidsid, et tervislik probleem ei tohi saada takistuseks. PV8 ütles: „Sümboolselt sobib iga /.../ söödav asi, kui teda annab nagu murda. Meie oleme praegu lihtsalt saiaviilu kasutanud.“

Järgmine elemente puudutav küsimus oli: **Mida kasutatakse koguduses sümboliseerimaks Kristuse verd?** Enamus vastajatest ütlesid, et kasutavad Kristuse vere sümbolina viinamarjamahla. PV5 ja PV9 ütlesid, et kasutavad püha õhtusöömaaja läbiviimisel veini. PV9 ütles, et varasemalt on nad kasutanud ka punasesõstramahla: „Oleme veini harjunud kasutama.

Omaval ajal oli koguduses keegi inimene, kellel olid punased sõstrad. Punasesõstramahl ka teinekord läks natuke käärima ja rikkus jälle selle asja ära, et see on paljuski nagu seotud ka praktiliste küsimustega.“ Enamus kogudusi on loobunud veini kasutamisest, kuna praktikas on olnud mitmeid juhtumeid, kus endised alkohoolikud on veini maitset tundes alkoholismi tagasi langenud. PV8 ütles: „Kuna uuemal ajal on poes viinamarjamahlasid saada, siis kuna Jeesus kasutas viinamarjast saadud toodangut, tõenäoliselt küll oli see vein, aga arvestades siis Eesti olukorda, eriti seda alkoholismi taset, siis me oleme seisukohal, et mõistlikum on kasutada viinamarjamahla.“ Ka PV4 ütles, et ei ole viimastel aastatel enam veini kasutanud, kuna koguduses on mitmeid mehi, kes on endised alkohoolikud. Ka näiteks Oleviste koguduses võeti viinamarjamahl kasutusele pärast seda, kui algas töö linna kodututega. Jumalateenistustel osalesid sageli kodutud alkohoolikud, kes võtsid samuti karikast osa vääratel motiividel.

Viimane küsimus seadmist puudutavas osas oli: **Kas on vahet, kui kasutada ühte karikat või väikeseid ühekordseid topse?** Enamus EKB Liidu kogudustes on ühest karikast loobunud hügieenilistel põhjustel ja kasutusele on võetud individuaalsed väikesed karikad, mis on asetatud spetsiaalsele aukudega vaagnale. Vastajad üldiselt leidsid, et karikas sümbolina on kindlasti autentsem. PV5 ütles, et õnnistab suurt karikat sümboolselt, kuid kogudusele jagatakse väikeseid karikaid. Paljud kogudused, kes hiljuti veel suurt karikat kasutasid, loobusid ühe karika kasutamisest koroonaviiruse pandeemia ajal. PV8 leidis, et peale pandeemia möödumist jätkavad ilmselt ühe karika kasutamist, kuid kui kogudus otsustab, et kasutada ka edaspidi individuaalseid karikaid, siis see ei oleks ka probleem: „Tavaolukorras kasutatakse ühte karikat. /.../ Aga hetkel see pandeemia meid häirib ja segab. Siin on ka just sellised hügieeninõuded, siis me oleme praegu kasutamas väikeseid plasttopse ja oleme selleks ka spetsiaalse aluse siis hankinud. Kui otsustatakse, et olgu topsid, siis ma ei näe siin põhimõttelist vahet. /.../ Praegu on nagu sundolukord, et me oleme sunnitud.“ PV1 leidis samuti, et üks suur karikas oleks parem, kuid samas mõistis hügieeni vajalikkust: „Mulle meeldib tohutult karikas, /.../ me saame kõik ühest karikast osa. /.../ Aga teatud inimestele on väga raske osa saada ühest karikast. /.../ See hügieen ja puhtus, see on täiesti ületamatu paljudele. /.../ Teistel on siis ületamatu see topsi teema. Kuidas sa võtad, igaüks saab erinevalt asjast osa?“ Ka PV7 leidis, et individuaalsed väikesed karikad on tänapäeva eripära: „Piiblis oli see osadus, et kõik jõid ühest karikast. See on nagu piibellik. Aga meil on tänapäeval see individuaalsus ja bakterid ja nii edasi. Ma arvan, et karikas näitab ühtekuuluvust. /.../ Vahepeal on kasutuses seadmises ka karikas. Aga see on lihtsalt tänapäeva eripära.“

Individuaalsete karikate kasutuselevõtu põhjusena mainisid mitmed vastajad ka välismaiseid mõjutusi. PV4 koguduses oli üks karikas kasutusel aastakümneid, kuni ajani, mil koguduses

hakkas käima üks Soome perekond. Soomlased pakkusid välja, et saavad hankida vaagnad, mille peale saab asetada individuaalsed väikesed karikad. PV9 meenutas samuti, et individuaalsed karikad hakkasid Eesti kogudustesse tulema peale nõukogude võimu lõppu, kui piirid avanesid: „See oli vist Lillehammeri baptistikoguduses, /.../ siis nemad olid ostnud need topsikud ja see pastor küsis, et kas te tahate seda topsikute komplekti, /.../ meie tol ajal kasutasime veel ühte karikat ja ma ütlesin, et meil ei ole nagu sellega midagi praegu teha. Ja läkski natuke aega mööda, hakkasin kahetsema, et oleks võinud ju võtta selle komplekti. Kuni nõukogude aja lõpuni vist ikkagi valdavalt olid karikad. Ja pärast seda hakkasid tulema juba need Soomest ja Rootsist ja mujalt.“

PV8 meenutas, et ühes koguduses, kus ta varasemalt teenis, loobuti ühise karika kasutamisest varguse tõttu. Koguduse ruumidesse tungisid vargad ja viisid ära püha õhtusöömaaja talitusel kasutatava hõbekarika. Kui kogudus hakkas otsima asenduseks karikat, siis otsustati võtta kasutusele individuaalsed väikesed karikad.

2.4. Püha õhtusöömaajal osalemisest

Esimene küsimus osalemist puudutavas osas oli: **Kas lastel on kohane osaleda teie koguduse püha õhtusöömaaja talitusel?** Piirkonnavanemad pidasid siiski oluliseks, et osavõtja oleks eelnevalt ristitud ja koguduse liige. Kuna EKB Liidu kogudustes ei ole tavaks lapsi ristida, siis ristimata lapsed püha õhtusöömaajal ka ei osale. Kuna avatud püha õhtusöömaaja pooldajad ei pea ristimist tingimata vajalikuks, siis leidis ka eriarvamusi. PV2 leidis, et kui laps tuleb koos vanemaga ja ütleb, et ta usub ja on päästetud, siis lapsevanema loal võiks osalemist võimaldada. Samas leidis PV2, et laps võiks olla siiski eelnevalt ristitud: “See ikkagi nagu määrab ära, et inimene on teinud oma otsuse, /.../ see otsuse moment on tähtis. Ütleme nii, et ega meil ei ole ka koguduses kõige ühtsem see arusaamine laste osalemise suhtes.“ PV6 oli seisukohal, et kui laps on ristimata, siis ta võiks koos vanematega osaleda küll talitusel, kuid ei peaks saama osa leivast ja karikast: „Meie julgustame oma koguduses lapsi sellest talitusest osa võtma /.../ sellisel kujul, et nad tulevad oma vanematega kaasa ja seisavad ema-isa kõrval. Ema ja isa saavad siis osa sellest talitusest. Aga mina panen oma käed lapse peale ja õnnistan teda. /.../ Issanda surma mälestamisest osa võtavad ristitud ja kogudusse õnnistatud liikmeid.“ Samuti leidis PV7, et lastel on kohane osaleda pealtvaatajana: „Ma olin alati isa ja emaga kaasas, aga meile kunagi ei pakutud ja me ei küsinud, me teadsime, et see tuleb pärast ristimist. Ja ma olen ka selle juurde jäänud.“ PV5 arvas, et laste osalemine pealtvaatajana on väga positiivne, kuid osasaamist andidest ei pooldanud: “Kui laps istub kõrval, siis see on väga ilus. /.../ Meil ei ole seda olnud ja ma ei saa kindlasti /.../ ka muude mitteristitute puhul seda heaks kiita. See on

meie vabakoguduslik traditsioon ja õpetus, ma siinkohal erandeid ei teeks. /.../ Me ei peaks eranditest tegema reeglit, sest /.../ muidu läheb asi nii käest ära /.../, et keegi ei saa enam aru, mis toimub. Siis on väga selge, millised need tingimused on. Kas need on läbinisti vaimulikud, selle üle võime diskuteerida, aga see on ka koguduse distsipliini küsimus.“ PV8 rääkis, et tema vaimuliku teenimise praktikas on esinenud laste osalemist: „Eelmises koguduses oli aeg, kus me ei pööranud nagu sellele nii tähelepanu. Kuna püha õhtusöömaeg oli ette tulemisega, siis ka emad tulid sageli koos lastega. Ja ma ei teinud sellest numbrit, kui lapsed ka sellest osa said ja keegi ei tõstatanud ka seda probleemi. Kuna mingit protesti ei tulnud /.../ koguduse liikmetelt, siis see oligi meie praktika. Nüüd ei ole praktiseeritud. Lapsed võivad küll püha õhtusöömaajal istuda saalis, aga me ütleme, et laseme selle leiva ja karika lihtsalt siis mööda.“

Järgmine küsimus puudutas püha õhtusöömaaja talitusel osalemist teises uskkonnas: **Kas EKB Liidu kogudusse kuuluval liikmel on kohane osa võtta püha õhtusöömaaja talitusest sellises kirikus või koguduses, kus on erinev arusaamine püha õhtusöömaaja tähendusest?** Piirkonnavanemad leidsid, et antud küsimuses peab inimene ise otsuse langetama. Leiti, et see on iga uskliku enda südametunnistuse küsimus ja peaks lähtuma enda isiklikust vaimulikust tunnetusest. PV1 arvas, et kui teises kirikus on teine arusaam ja õpetus, siis peaks osalema enda õpetuslike arusaamade järgi. PV2 ütles, et kuna üldiselt kõik kristlikud kirikud kasutavad püha õhtusöömaaja läbiviimisel Kristuse enda sõnu, siis ei ole selles midagi valet, kuid laud peaks olema siiski läbiviija poolt teistele avatud. Näiteks õigeusu- ja katoliku kirikutes on reeglid kindlalt paigas ja nemad teiste konfessioonide liikmeid ei võta. Sellisel juhul ei peaks inimene teesklema, et on selle kiriku liige. Ka PV4 arvas, et selles küsimuses tulevad mängu ka vastastikused kokkulepped. Kui teise konfessiooniga vastavat lepingut EKB Liidul ei ole ning ka tähendus läheb liiga lahku, siis PV4 ise ei osaleks. PV4 leidis, et inimene peaks siiski käima koguduses, kuhu ta kuulub ja osalema püha õhtusöömaaja talitusel seal. Kuid näiteks olles kodukogudusest ajutiselt eemal ja selles piirkonnas ei ole sarnase õpetusega kogudust, siis võiks ta ka mujal osaleda. Ka PV5 leidis, et osalemine teiste konfessioonide püha õhtusöömaaja talitusel peaks olema siiski erand ja sellel peaks olema mingi põhjendus. “Väga suurt probleemi ei ole, kuid ma väga suur propageerija ja ise praktiseerija ka ei ole. /.../ See on ikka pigem väga erandlik. Ikka ära jäta maha oma koguduse kooskäimist. /.../ Siin peab mingi põhjus olema,“ ütles PV5. PV7 tundis, et aja jooksul on suhtumine muutunud ja suuri piiranguid enam ei ole ning eelkõige on see Kristuse ja uskliku vahelise osaduse märk. Samas leidis PV7, et kui seadmise sõnastus ja õpetuslik arusaam on ikka väga erinev, siis ta ei osaleks. Kindlasti ei peaks PV2 arvates osalema siis, kui püha õhtusöömaaga viiakse läbi sellisel viisil, et kogu pühadus on selle juures kadunud. „Mõnedes /.../ kaasaegsetes karismaatilistes liikumistes viiakse /.../

leivamurdmist niimoodi läbi, et /.../ ma ei saa ja ei tahagi seal osaleda. Noh, tehakse naljaga pooleks seda või kuidagi. /.../ Kristuse surma mälestamist ei saa teha palaganiks,“ ütles PV2. PV6 oli seisukohal, et kuna liidu juhtimisdokumentides ei ole selle kohta midagi öeldud, siis on selles küsimuses vabodus. „Ma arvan, et Jumala kogudus on tunduvalt laiem, kui ainult EKB Liidu raames. Isegi /.../ erinev arusaamine, /.../ arvan, et see ei sega,“ ütles PV6. Ka PV9 leidis, et selles ei ole midagi taunitavat: „Et me oleme ikkagi põhimõtteliselt üks Kristuse ihu ja Kristusega meil on ikkagi sama suhe, olgugi et me oleme erinevad ja arusaamised on erinevad.“

Järgmine küsimus osalemist puudutavas osas oli eelmisele vastupidine: **Kas teiste konfessioonide liikmed võivad osaleda teie koguduse püha õhtusöömaaja talitusel ja millistel tingimustel?** Piirkonnavanemad olid teiste konfessioonide liikmete osalemise suhtes üllatuslikult väga avatud. Kõige avatuma suhtumisega oli PV1, kes pidas oluliseks ainult seda, et inimese suhe Jumalaga oleks korras. Koguduslik kuuluvus ja ristimine ei olnud osalemise eelduseks. Ka PV9 ei maininud ristimist osalemise eeldusena. Teised piirkonnavanemad olid seisukohal, et inimene peaks siiski osalemiseks kuuluma mõnda kristlikku kogudusse ja olema eelnevalt ristitud ning lisaks sellele peab ka suhe Jumala ja teiste inimestega olema korras. PV4 ütles, et nemad ei hakka kedagi saalist välja ajama ja tulevad need, kes tulevad ning iga inimene peab oma südames ise otsusele jõudma, kas ta võib osaleda. Piirkonnavanemad olid enamasti seisukohal, et osalemise tingimusi tuleks enne püha õhtusöömaaja läbiviimist kõigile selgitada ja inimene peab seega ise tunnetama, kas ta nendele tingimustele vastab või mitte. Mõned vastajad leidsid, et oleks viisakas ennast ja oma usulist tausta tutvustada ning küsida, kas ta võib osaleda koguduse püha õhtusöömaaja lauas, kui ta viibib koguduse keskel külalisena.

Järgmine küsimus osalemist puudutavas osas oli: **Millisel juhul on põhjendatud püha õhtusöömaajale mittelubamine kogudusliku karistusena?** Ajalooliselt on olnud EKB Liidu koguduses võrdlemisi levinud praktika, et kogudusliku karistusena on kasutatud püha õhtusöömaajale mittelubamist. Küsimuse eesmärgiks oli tuvastada, kui laialdaselt seda tänapäeval kogudustes rakendatakse. Vastustest selgus, et väga laialdaselt seda ei praktiseerita. Pigem toodi välja, et inimesed ise tunnetavad selle ära, et nad ei tohiks osaleda. Näitena tõi välja PV5 juhtumi, kus üks noor abielupaar lahutas. Pastor ei öelnud neile, et nad ei tohi osaleda, vaid see oli kuidagi neile endale väga selge. PV4 ei suutnud meenutada oma paarikümne aastase teenimise jooksul ühtegi juhtumit, kus oleks pidanud leivamurdmisest kõrvalepanemist kasutama, kuid leidis, et avaliku patu puhul, kus inimene isegi ei taha meelt parandada ja olukorda lahendada, siis võiks see isegi kõne alla tulla. Samuti võiks PV4 arvates kõrvale panemist karistusena kasutada siis, kui mõni koguduseliige teadlikult lõhub koguduse ühtsust

ja mässab Jumala või vaimulike autoriteetide vastu. PV3 leidis, et püha õhtusöömaajale mittelubamist ei peaks kasutama kogudusliku karistusena ja ei suutnud leida ühtegi põhjust, et inimene sellest kõrvale panna. PV6 oli arvamisel, et tegemist on aktsepteeritava praktikaga, mille eesmärk on siiski inimest ülesse ehitada ja juhtida patust eemale: „Ma näen seda kui väga efektiivset meetodit, mida võib-olla peaks rohkem kasutama. Ma mäletan ühte juhtumit, kus inimesele öeldi, et ta ei saa Issanda surma mälestamisel osaleda. Ja siis see vaevus niivõrd, et tuli ja tegi need asjad korda, palus andeks ja olukord lahenes.“

Eelmisele küsimusele jätkuks küsisin: **Kas teie koguduses on mõni liige, kellel ei ole lubatud püha õhtusöömaaja talitusest osa võtta?** Vastanud piirkonnavanemate kogudustes hetkel ühtegi sellist inimest ei olnud, kellel ei ole lubatud püha õhtusöömaaja talitusest osa võtta. Antud küsimuse vastustest selgus, et tegemist on siiski väga harva kasutatava praktikaga, mida rakendatakse ainult väga raskete juhtumite puhul.

Eelviimane küsimus seoses osalemisega oli: **Millisel juhul koguduse liige ei peaks osa võtma püha õhtusöömaaja talitusest?** PV1 ütles, et on osalemise jätnud inimese enese südametunnistuse küsimuseks ja alati rõhutanud, et kui sellest lauast osa võtta puhtana, siis on see õnnistuseks, kuid vastupidisel juhul on see kahjuks needuseks. PV2 arvas, et kui inimene ei taha meelt parandada, siis ta ei peaks sellest osa võtma, kuna sellisel juhul on see talle surmaks. PV3 küsis, et mida see tähendab, et suhe Jumalaga on korras – alati ju saab paremaks saada. Vastusest kumas läbi, et tegelikult ei ole PV3 arvates keegi nii püha, et oleks osalemiseks vääriline ning leidis, et isegi siis, kui inimene on eksinud, siis on ta ikkagi Jumala poolt armastatud ja endiselt oodatud koguduse keskele. PV4 võrdles püha õhtusöömaajal osalemist tollipunktiga: „Et kas ma ikka lähen sellest läbi. On mul deklareerimata kaupa või ei ole? Kas mu süda on puhas või elan ma kivistunud südamega?“ PV5 tõi välja, et Püha Vaim peab inimesele märku andma, kas tema elus on midagi, mis vajaks korrastamist. Üldiselt olid piirkonnavanemad seisukohal, et osalemise osas peab inimene ise otsusele jõudma. Iga inimene peaks enne osalemist sügavalt enesesse vaatama ja ennast läbi katsuma.

Viimane küsimus osalemist puudutavas osas puudutas ristimist osalemise eeldusena: **Kas ristimata, kuid usklikuks saanud inimene võib osaleda teie koguduses püha õhtusöömaaja talitusel?** PV1 oli seisukohal, et usk Jumalasse on olulisem, kui ristimine. PV2 leidis samuti, et kui inimene on saanud usklikuks, siis kogudus peaks osalemist aktsepteerima ka siis, kui inimene ei ole ristitud. PV9 leidis, et kui inimesel on Jumala ja inimestega asjad korras, kuid kogudusega ei ole mingil põhjusel liitunud, siis tema takistusi ei teeks. Ülejäänud vastajad leidsid, et ristimine oleks siiski osalemise eelduseks. PV3 ütles, et osalemise tingimuseks on

ikkagi koguduse liikmelisus ja kogudusega liitutakse läbi ristimise. PV4 tunnistas, et seda on ka praktikas ette tulnud, et ristimata inimene osaleb, kuid pidas oluliseks siiski inimesele selgitada, et ta osalemisega ootaks, kuni on saanud ristitud ja koguduse liikmeks. Ka PV5 leidis, et püha õhtusöömaaja laua juurde on oma teekond, mis tuleb läbida, pidades silmas ristimise vajalikkust. PV6 pidas samuti oluliseks ristimist ja arvas, et ootamine võib tulla inimesele vaimulikult kasuks: „Meie ütleme, et see on väga hea selline kasvamise aeg, et elus on väga palju asju, kus me peame küpsema enne, kui meil lubatakse mingisuguseid asju teha. Autoga võib sõita juba ka 12-aastane, paneb padja tooli peale ja sõidab selle autoga. Samamoodi on kihluse aeg. /.../ Sama on ka siis uskliku inimesega. Et kui ta ei ole veel jõudnud sinna punkti, kus ta ütleb, et ma sooviksin kogudusega liituda, siis istub, vaatab ja palvetab. Teeb kõik need samad sammud kaasa nagu koguduse liige, aga ilma leiva ja karikata. Et see on meie seisukoht.“

2.5. Kokkuvõtte EKB Liidu piirkonnavanemate vaadetest

Piirkonnavanemad leidsid, et püha õhtusöömaaja näol on tegemist EKB Liidus eelkõige mälestussöömaajaga, mille eesmärk on hoida meeles Kristuse ohvrisurma, mis on kristliku usu aluseks ja usu keskpunktiks; püha õhtusöömaaga nähakse ka osadusliku söömaajana, mis näitab koguduse ühtsust ja osadust Kristusega; püha õhtusöömaaja läbiviimise kaudu taaskinnitab kogudus ühiselt soovi jätkuvalt püsida uues lepingus; püha õhtusöömaag seostub Kristuse tagasituleku ootusega, kuna Kristus on andnud korralduse püha õhtusöömaaga regulaarselt seada oma tagasitulekuni. Selgus, et püha õhtusöömaaja peamine mõte on hoida meeles, et Kristus on surnud meie pattude eest, kuid püha õhtusöömaaja talitusel osalemise kaudu ei saa inimene oma patte andeks. Piirkonnavanemate vastustest selgus, et pattude andestus ja meeleparandus peab eelnema püha õhtusöömaajal osalemisele ning see on seatud nendele, kelle patud on juba andeks antud ja vahetult Jumala ning kaasinimestega korrastatud.

Piirkonnavanemad pidasid oluliseks, et püha õhtusöömaaga viiakse läbi kindla korra järgi. Eelkõige on see vajalik osalejatele endale, kuna siis on neile selge, millises järjekorras midagi tehakse. Seadmisel lähtutakse Uue Testamendi eeskujust. PV2 leidis, et kuna ka Jeesus lähtus paasapühade tseremoniaalsest korrast, siis tuleks ka koguduses sellest lähtuda.

Küsisin intervjuus, kuidas suhtuda väiksemas osaduskonnas läbiviidavasse leivamurdmisse. Püha õhtusöömaaga nähti kogudusekeskse sündmusena, milles peaks osalema koguduse enamus. PV4 leidis, et privaatset väiksemas osaduskonnas leivamurdmise läbiviimine võib tekitada koguduses killustatust. Ka teised vastajad leidsid, et püha õhtusöömaag tähistab koguduse ühtsust ning privaatne läbiviimine võiks olla õigustatud erijuhtudel siis, kui

kogudusel ei ole võimalik koguneda. Leiti, et see ei ole iseenesest patt, vaid pigemini koguduse korra küsimus. Haigete ja vanade külastamisel on püha õhtusöömaaja privaatne läbiviimine EKB Liidus üldlevinud praktika. Kõik vastajad olid seda meelt, et püha õhtusöömaaja talituse läbiviimine peaks olema eelkõige pastori ja diakonite ülesanne. EKB Liidu kogudustes on olnud traditsiooniks, et püha õhtusöömaaga viiakse läbi kuu esimesel pühapäeval.

Kristuse ihu sümboliseerimiseks kasutatakse väga erinevaid leivatooteid – saia, sepikut, tordipõhja, keeksi, küpsiseid jne. Mitmel pool küpsetab mõni koguduseliige ise leivamurdmiseks spetsiaalse leivakese. Kristuse vere sümboliseerimiseks kasutatakse kogudustes enamasti viinamarjamahla. Osades kogudustes kasutatakse ka veini.

Suur muutus on toimunud EKB Liidus seoses sellega, et paljudes kogudustes on loobutud ühe suure karika kasutamisest ning on asendatud see individuaalsete väikeste karikatega. Vastajad üldiselt leidsid, et karikas sümbolina on kindlasti autentsem, kuid kuna hügieeni küsimus on paljudele väga oluline, siis on püütud sellega arvestada. Kogudused, kes hiljuti veel suurt karikat kasutasid, loobusid ühe karika kasutamisest koroonaviiruse pandeemia ajal. Piirkonnavanemad individuaalsete väikeste karikate kasutamises väga suurt probleemi ei näinud, kuigi tunnistasid, et piibellik eeskuju on ühe karika kasutamine, kuna see sümboliseerib ühtsust.

Osalemist puudutavas osas vastused erinesid juba suuremal määral. Esimene küsimus puudutas laste osalemist. Üldiselt leidsid piirkonnavanemad, et püha õhtusöömaajal osalemiseks peaks osaleja olema eelnevalt ristitud ja mõne kristliku koguduse liige. Kuna EKB Liidu kogudustes ei ole tavaks lapsi ristida, siis lapsed püha õhtusöömaajal ka üldiselt ei osale. Üks vastaja leidis, et kui laps tuleb koos vanemaga ja ütleb, et ta usub ja on päästetud, siis lapsevanema loal võiks osalemist võimaldada. Siiski pooldas vastaja, et osaleja võiks olla eelnevalt siiski ristitud, kuna see näitab, et ta on teinud isikliku otsuse. Teised leidsid, et lapsed võiksid osaleda talitusel koos vanematega, kuid mitte osa võtta leivast ja karikast. Positiivne oli ühe pastori praktika, kes ütles, et kui laps tuleb koos vanemaga, siis ta paneb oma käed lapse peale ja palub lapsele õnnistust. Sellisel juhul laps saab osaleda püha õhtusöömaaja talitusel talle kohasel viisil. Teatud puhkudel võib eriolukorrast tingituna lubada hingehoidlikke erandeid, kuid üldiselt leiti, et ristimine on oluline samm enne osalemist.

Kui mõnel koguduseliikmel on soov osaleda mõnes teises kirikus püha õhtusöömaaja talitusel, kus on erinev arusaam selle tähendusest, siis piirkonnavanemate arvates peaks inimene osalema oma arusaamade kohaselt. Üldiselt leiti, et tegemist on iga inimese enda vaimuliku tunnetuse

küsimusega, kas osaleda või mitte. PV6 ütles, et kuna Liidu juhtimisdokumentides ei ole seisukohta võetud, siis on selles küsimuses vabadus ning leidis, et Jumala kogudus on kindlasti suurem, kui ainult EKB Liit. Samas leiti, et mujal osaledes peab olema laud ka seadja poolt avatud. Näiteks on kirikuid, kes teisest konfessioonist pärit liikmeid ei võta osalema ja siis tuleks nende põhimõtteid austada. Vastajad leidsid, et üldiselt peaks iga kristlane osalema oma koguduses püha õhtusöömaaja talitusel ning mujal osalemine peaks olema põhjendatud erand.

Teistesse konfessioonidesse kuuluvate kristlaste osalemise suhtes EKB Liidu kogudustes olid piirkonnavanemad üldiselt väga avatud. Põhiliseks osalemise eelduseks on, et osaleja on mõne kristliku koguduse liige ja suhe Jumala ning kaasinimestega on korras. Oldi seisukohal, et iga inimene peab ennast lõpuks ise läbi katsuma ja vastutab Jumala ees ise. Kui küsisin mõnelt piirkonnavanemalt, et kas külaline peaks eelnevalt luba küsima ja ennast tutvustama, siis leiti, et see oleks väga teretulnud, kui eelnevalt oma osalemissoovist teavitada. Püha õhtusöömaaja jagamise käigus on juba keeruline osalemise tingimusi selgitada ja külalise kogoduslikku tausta küsida.

Püha õhtusöömaajale mittelubamist kogodusliku karistusena EKB Liidus väga sageli ei kasutata. Üldiselt ütlesid piirkonnavanemad, et kui inimese elus ei ole asjad korras, siis jäetakse ennast ise kõrvale ja ei osaleta püha õhtusöömaaja osaduses. Kõrvalepanemise eesmärk ei ole kunagi osadusest väljatõukamine, vaid inimese juhtimine meeleparanduse teele.

Ristimatute püha õhtusöömaajal osalemise osas leidsid PV1, PV2 ja PV9, et kui inimene on saanud usklikuks, kuid ei ole veel ristitud, siis võiks osalemist lubada. Ülejäänud piirkonnavanemad olid seisukohal, et osalemise eelduseks on ristimine ja kogoduslik kuuluvus ning usklikuks saanud inimene peaks ootama ristimiseni.

3. KOKKUVÕTE

Käesoleva töö eesmärgiks oli uurida püha õhtusöömaaja läbiviimist EKB Liidu kogudustes. Huvi teema uurimise vastu tekkis isiklikust vajadusest, kuna koguduse diakonina puutun püha õhtusöömaaja läbiviimisega otseselt kokku. Töös olid peamisteks uurimisküsimusteks: Mis on püha õhtusöömaaja tähendus EKB Liidus? Kuidas seatakse püha õhtusöömaaga EKB Liidus? Kes ja millistel tingimustel võib osaleda püha õhtusöömaaja talitusel EKB Liidus?

Teoreetilises osas lähtusin EKB Liidu 2007. aastakonverentsi poolt kinnitatud dokumendis „Piibli õpetus Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Koguduste Liidus“ väljatoodud punktidest ning Eesti Kirikute Nõukogu teoloogiakomisjoni poolt koostatud „Armulaud Eesti Kirikute Nõukogu liikmeskirikutes“ esitatud EKB Liidu vastustest. Töö teoreetiline osa koosnes kolmest suuremast peatükist.

Esimeses peatükis käsitlesin püha õhtusöömaaja tähendust. Töö käigus selgus, et püha õhtusöömaag kannab endas mitut erinevat ja üksteist täiendavat tähendust. Esmalt taaskinnitab kogudus püha õhtusöömaaja läbiviimise kaudu jätkuvalt soovi püsida uues lepingus, millesse Kristus on usklikud oma vere läbi kutsunud. Teiseks on tegemist mälestussöömaajaga, mille läbiviimise teel meenutatakse Kristuse ristisurma. Kolmandaks tähistab püha õhtusöömaag osadust koguduse ja Kristuse vahel. Neljandaks on püha õhtusöömaaja näol tegemist Kristuse taastuleku ootuse kuulutusega.

Teises peatükis käsitlesin püha õhtusöömaajal seadmist. EKB Liidu kogudustes peetakse oluliseks, et talituse seadmise viiks läbi koguduse poolt volitatud ja ametisse määratud isikud, kellel on vastav ettevalmistus ja koguduse tunnustus. Seadmisel lähtutakse Uues Testamendis püha õhtusöömaaja läbiviimist kirjeldavatest tekstidest. Kristuse vere sümboliseerimiseks kasutatakse enamasti viinamarjamahla ja Kristuse ihu sümboliseerimiseks valget leiba. Baptistlikus ja vabakiriklikus traditsioonis püha õhtusöömaaja läbiviimiseks kasutatavate nõude pühadusele liiga suurt rõhku ei asetata ning spetsiaalsete nõude puudumine ei ole talituse läbiviimisel takistuseks.

Kolmandas peatükis käsitlesin püha õhtusöömaajal osalemist. EKB Liidu kogudustes on ajalooliselt praktiseeritud *avatud* ja *suletud* püha õhtusöömaaga. Suletud püha õhtusöömaaja puhul, lisaks vaimulikule uuestisünnile, on osalemise eelduseks usuristimine ja koguduslik kuuluvus. Avatud püha õhtusöömaaja puhul on eelduseks, et inimene on uuestisündinud kristlane, kelle vahekord Jumala ja kaasinimestega on korras. Minimaalse osalemise nõuet ei

ole Liidu dokumentides sätestatud, kuid üldiselt oodatakse koguduse liikmelt osalemist nii sageli, kui püha õhtusöömaaga koguduses seatakse. EKB Liidu kogudustes seega korra kuus, kuna püha õhtusöömaaga viiakse läbi üldiselt kuu esimese pühapäeva jumalateenistuse lõpuosas. EKB Liidu üldine seisukoht on, et püha õhtusöömaaja lauas ei tohi osaleda mitteusklikud (1Kr 11:29-30) ning iga osaleja peab ennast läbi katsuma, et ta ei osaleks vääritud viisil (1Kr 11:28). EKB Liidu kogudustes võidakse rakendada kogodusliku karistusena püha õhtusöömaajast kõrvalepanemist. Üldiselt ei tehta seda kergekäeliselt ning eesmärk ei ole inimest osadusest eemale tõugata, vaid juhtida eksinud usklik patust eemale. Osalemine teiste konfessioonide püha õhtusöömaaja talitusel on kohane juhul, kui enda isiklik vaimulik tunnetus seda lubab ning püha õhtusöömaag on seadja poolt teiste kirikute liikmetele avatud.

Töö empiirilises osas viisin läbi uurimuse, mis annab ülevaate EKB Liidu piirkonnavanemate arusaamadest seoses püha õhtusöömaaja läbiviimisega. Vastuste põhjal selgus, et piirkonnavanemad on väga hästi kursis töö esimeses osas esitatud EKB Liidu põhimõtetega ja lähtuvad oma teenimispraktikas nendest väljakujunenud seisukohtadest.

Kokkuvõttes võib öelda, et EKB Liidus on püha õhtusöömaaga puudutavates küsimustes jäetud kogudustele üsna avar tõlgendusruum ja vabadus oma kogoduslike praktikaid kujundada. Leian ise, et väga rangeid piire kehtestades võib püha õhtusöömaag muutuda kristlasi lahutavaks talituseks. Kui aga loobume usuristimise ja kogodusliku kuuluvuse nõudest, siis kaotame olulise osa oma kogoduslikust identiteedist. Tundub, et püha õhtusöömaaja näol on tegemist EKB Liidu kogudustes väga olulise ja kogodusliku elu keskmes oleva vaimuliku talitusega. Mitmed piirkonnavanemad ütlesid, et nendel jumalateenistustel, kus viiakse läbi püha õhtusöömaaga, osaleb märgatavalt rohkem inimesi.

Kasutatud kirjanduse loetelu

Eichenbaum, Hendrik. *Konfirmatsioon: lühike ülevaade luteriusu põhialustest.* Kanada: Niagara Falls, 1998.

Kask, Margus. *Söömaaeg ja Püha Õhtusöömaaeg Uues Testamendis.* Diplomitöö. Tartu: Kõrgem Usuteaduslik Seminar, 2001.

Kessler, Edward ja Wenborn, Neil. *A Dictionary of Jewish-Christian Relations.* Cambridge University Press, 2006.

Kuosmanen, Juhani. *Mida õpetab Piibel?* Kerava: Avainsanoma ry., 1995.

Laks, Johannes. *Evangeeliumi Kristlaste Vabakoguduse ajalooline ülevaade 1905-1930.* Tallinn: Evangeeliumi Kristlaste Vabakoguduse kirjastik nr. 14, 1930.

Lord, F. Towney. „The Holy Communion in Congregational and Baptist Churches“ (85-98). *The Holy Communion: A Symposium.* Kanada: The Macmillian Company of Canada Limited, 1947.

Mänd, Anu. *Kirikute hõbevara: Altaririistad keskaegsel Liivimaal.* Tallinn: Muinsuskaitseamet, 2008.

Nilsson, Sten. *Vereleping Piibli punane niit.* Uppsala: Word of Life Publications, 1991.

Olvik, Oskar. *I Korintose kiri: Eksaminõuded usuteaduslikel kursustel.* EKBÜN, 1960.

Olvik, Oskar. *Mälestused.* Tallinn: Oleviste kogudus, 2014.

Phillips, Richard D. *What is the Lord's Supper?* P & R Publishing, 2005.

Pilli, Toivo. *Usu värvid ja varjundid: Eesti vabakoguduste ajaloost ja identiteedist.* Tallinn: Allika, 2007.

Roosimaa, Peeter. *Raamat ristimisest.* Kõrgem Usuteaduslik Seminar, 2016.

Tärk, Osvald. *Markuse evangeeliumi seletus.* Tallinn: Logos, 1993.

Tärk, Osvald. *Meie vendluse printsiipidest* [helisalvestised]. Vaimulik varasalv, http://www.varasalv.ee/vv/f/ot2rk_t/Meie_vendluse_printsiipidest/

Tärk, Osvald. *Vaimulikud talitused Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Koguduste Liidus.* Tallinn: Eesti EKB Koguduste Liit, 2008.

Wigoder, Geoffrey. *The Encyclopedia of Judaism.* NYU Press, 1989.

Võsu, Robert. *Evangeelne eetika.* Tallinn: Logos, 1996.

Aastaraamat 2019. Eesti EKB Koguduste Liit. Tallinn.

EELK põhikiri. Eesti Evangeelne Luterlik Kirik. <https://eelk.ee/et/kirikukorraldus/seadusandlus/pohikiri/>, (26.05.2021).

EELK Toomkoguduse veebileht. <http://toomkirik.ee/toomkogudus/talitused/armulaud/>, (26.05.2021).

EKB Liidu põhikiri. Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Koguduste Liit. <https://kogudused.ee/dokumendid/pohikiri/>, (26.05.2021).

EKB Liit. *Piibli õpetus Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Koguduste Liidu kogudustes.* Koostanud Tammo, Joosep; Roosimaa, Peeter. Tallinn: Eesti EKB Koguduste Liit, 2008.

EKN. *Armulaud Eesti Kirikute Nõukogu liikmeskirikutes.* Tallinn: Eesti Kirikute Nõukogu, 2017.

Oleviste 70. Tallinn: Oleviste kogudus, 2020.

CONDUCT OF HOLY COMMUNION IN THE UNION OF FREE EVANGELICAL AND BAPTIST CHURCHES OF ESTONIA

Rait Tõnnori

SUMMARY

Current thesis objective is to research the conduct of Holy Communion in the Union of Free Evangelical and Baptist Churches. The interest to research the subject was actuated by a personal necessity. As being a church deacon, I take directly part in carrying out the Holy Communion. The main study subjects of the thesis are: What meaning does the Holy Communion convey in the Union of Free Evangelical and Baptist Churches? How is the Holy Communion carried out in the Union of Free Evangelical and Baptist Churches in practice? Who and in which terms can participate in the Holy Communion in the Union of Free Evangelical and Baptist Churches?

Theoretical part of the thesis relies on the viewpoints of the document of “Biblical Teaching of the Union of Free Evangelical and Baptist Churches“ that was verified by the annual conference of the Union of Free Evangelical and Baptist Churches in 2007, and on the answers given by the Union of Free Evangelical and Baptist Churches in the compilation of “ Holy Communion in the member churches of the Estonian Council of Churches” authored by the theological commission of the Estonian Council of Churches. The theoretical part of the thesis is comprised of three larger chapters.

The first chapter expands upon the meaning of the Holy Communion. In the process of the thesis it occurred, that the Holy Communion conveys in itself several differential and complementary meanings. Firstly, by carrying out the Holy Communion the congregation reaffirms the desire to remain in the new covenant to which Christ has called the believers by His own blood. Secondly, the Holy Communion is a commemoration feast of Christ's death by crucifixion. Thirdly, the Holy Communion signifies fellowship between Christ and His church. Fourthly, the Holy Communion is a declarative expectancy of Christ's Parousia.

The second chapter discusses the setting of the Holy Communion. In the Union of Free Evangelical and Baptist Churches it is considered important, that the setting of the ceremony would be conducted by persons commissioned and assigned by the church, and who have a proper preparation and the acknowledgement of the congregation. Setting of the ceremony relies on the descriptive Eucharistic texts of the New Testament. The symbolic elements of Christ's blood and body are mostly red grape juice and white bread. Baptist and free church

tradition does not pose heightened pressure on the sanctity of the utensils used in the Holy Communion nor is the lack of special tableware an obstacle of carrying out the ceremony.

The third chapter discusses participating in the Holy Communion. In the Union of Free Evangelical and Baptist Churches open communion and closed communion have been practiced historically. Closed communion requires in addition to a new birth also a baptism of faith and congregational affiliation. Open communion sets the assumption that the person participating is a born again christian, whose relationships with neighbour men are arranged. In the Union of Free Evangelical and Baptist Churches the minimal participation requirement is not stipulated, but it is generally expected that the church members partake as often as the setting of the Holy Communion takes place in the church. In the Union of Free Evangelical and Baptist Churches the Holy Communion takes place on the first Sunday once a month at the end part of the service. In the Union of Free Evangelical and Baptist Churches a general standpoint states that non believers can not take part in the Holy Communion (1Cor 11:29-30) and that every partaker has to examine themselves beforehand not to participate unworthily (1Cor 11:28). In the Union of Free Evangelical and Baptist Churches shunning a person from the Holy Communion may be used as a possible punitive measure. It's usually not done hastily and the purpose of shunning is not to push the person away from the fellowship, but to lead the errant believer away from sin. Participating in the Holy Communion of other Christian confessions is appropriate only if the persons spiritual conviction allows it and if the setting of the ceremony is open for church members from elsewhere. The empirical part of the thesis gives an overview of the opinions of the district elders of the Union of Free Evangelical and Baptist Churches on the setting of the Holy Communion. According to the questionnaire it became evident that district elders are very well acquainted with of the Union's principles stated in the first part of thesis and that the elders rely in their service practices on these established standpoints.

In conclusion, it can be insisted that the issues concerning the Holy Communion in the Union of Free Evangelical and Baptist Churches the churches have been given quite a broad way of interpretation of the Holy Communion and a freedom to independently shape their ecclesiastical practices. If the borders are set rigid the setting of the Holy Communion can turn into a divisional act. But if baptism of faith and congregational affiliation is cast aside then we will lose a very significant part of our congregational identity. It is evident that the Holy Communion is in the congregational life of the Union of Free Evangelical and Baptist Churches a very central and integral religious ceremony. Several district elders noted that on the services where the Holy Communion is held the attendance of the people is distinctly higher.

This thesis is written in Estonian on 42 pages and referring to 25 sources.